

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

När är det nog?

En kvalitativ studie om hur socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar resonerar kring gränslandet mellan frivillighet och tvång

Sandra Lindquist
Camilla Mörk

Kandidatuppsats SOPA 63
VT 2016
Handledare: Karin Kullberg

Abstract

Authors: Sandra Lindquist and Camilla Mörk

Title: When is it enough? A qualitative study about how social workers working with child protection reason around the intersection between cooperation and compulsion. [Translated title].

Supervisor: Karin Kullberg

Assessor: Eva Palmblad

In mass media social workers are often accused of either neglect for too long or interfering too soon in child protection cases in which children risk to come to harm. Given that the terrain of child protection has always been ambiguous and uncertain we wanted to explore the Swedish social workers' own view on risk assessments. The aim of this study was to examine how social workers working with child protection reason around the intersection between cooperation and compulsion. After doing seven individual qualitative interviews in two different municipalities with social workers working with child investigations with children between 0-18 years we analyzed the results from the perspectives of human development ecology, good enough and evidence based practice (EBP). The results showed that child protection cases around the intersection between cooperation and compulsion are very complex since many different factors, both in the child's home environment and from a general level, affect the child and therefore need to be regarded in risk assessments when compulsory care was considered. The stated main factors, among others, in the child's home environment were the parents and school while significant factors from a general level for instance were organizational resources and the compulsory legislation. In these child protection cases we also found that risk assessments were based on different types of knowledge that could be categorized by the three parts of EBP; the social worker's own experience, client values and expectation and research evidence. We found that all these parts were used and included in order to get an overall view of the case, where the client values and expectations were seen as the most important ones.

Key words: child protection, risk assessment, legislation, knowledge use, human development ecology.

Förord

Denna studie hade inte fått det resultat vi önskat om det inte vore för de personer som hjälpt oss på vägen. Därför vill vi först och främst rikta ett varmt tack till våra intervjupersoner som prioriterat att ta sig tid att delta i vår studie och dessutom bidragit med värdefull information - utan er hade studien inte varit genomförbar. Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare Karin Kullberg för alla goda råd och tips på vägen som ständigt hjälpt oss framåt och för att du utgjort det bollplank vi har behövt. Vi vill också tacka våra partners för att ni tålmodigt stått vid vår sida i såväl med- som motvind under hela processen och vi är även tacksamma för att ni har tagit er tid att läsa och ge feedback på vårt arbete. Förståelse, klagomål och stöttning har utbytts med våra vänner på socionomprogrammet - tack till er!

Sist men inte minst vill vi tacka varandra för ett gott samarbete som har gjort att vi tillsammans har lyckats få ihop ett arbete vi är stolta över.

Sandra Lindquist & Camilla Mörk

Lund, 23 maj 2016

Innehållsförteckning

1. Inledning och problemformulering.....	4
1.1 Syfte.....	6
1.2 Frågeställningar.....	7
2. Kunskapsläget.....	7
2.1 En introduktion till barnavårdsutredningar	7
2.2 Tvångsvård av barn och unga.....	8
2.3 En svår avvägning att bedöma risk- och skyddsfaktorer.....	9
2.4 Kunskapsanvändning inom socialt arbete.....	11
3. Metod.....	12
3.1 Val av metod.....	12
3.2 Urval.....	14
3.3 Kvalitativa intervjuer.....	15
3.4 Studiens tillförlitlighet och äkthet.....	17
3.5 Bearbetning av empirin.....	19
3.6 Forskningsetiska överväganden.....	19
3.7 Arbetsfördelning.....	20
4. Teori	21
4.1 Utvecklingsekologi.....	22
4.2 Good enough.....	24
4.3 Kunskapsbildning utifrån EBP och handlingsutrymme.....	24
4.3.1 Vetenskaplig evidens.....	26
4.3.2 Personens situation och önskemål.....	26
4.3.3 Den professionelles erfarenhet.....	26
5. Presentation och analys av empiri.....	27
5.1 Avgörande faktorer hos barnet och i dess omgivning.....	27
5.1.1 Barnet och föräldrarna.....	28
5.1.2 Det sociala nätverkets och skolans betydelse.....	31
5.1.3 LVU - en fråga om resurser?.....	34
5.1.4 Tvångsvårdslagstiftningen – en faktor i sig?.....	36
5.1.5 Sammanfattning - de avgörande faktorerna.....	39
5.2 Kunskapsanvändning vid övervägande av tvångsvård.....	41
5.2.1 Den professionelles erfarenhet.....	41
5.2.1.1 <i>Kollegor och chefer</i>	41
5.2.1.2 <i>Andra professioner</i>	42
5.2.1.3 <i>Personlig erfarenhet</i>	43
5.2.1.4 <i>Normer och värderingar</i>	45
5.2.2 Barnet och familjen som experter.....	46
5.2.3 Vetenskap och forskning.....	48
5.2.4 Sammanfattning - kunskapsanvändning.....	50
6. Avslutande diskussion.....	51
Referenslista.....	54
Bilaga 1.....	58
Bilaga 2.....	60

1. Inledning och problemformulering

”En liten flicka miste livet trots att signalerna om att något var fel fanns där och uppmärksammades - om och om igen.” (Sveriges Radio 2015)

Louise, Bobby och Yara är några barns namn som figurerat i massmedia de senaste åren. I samtliga fall handlar det om barn som farit illa, där socialtjänsten har anklagats för att underlåta att agera (se t.ex Vidlund i Aftonbladet 2008; Larsson i Svenska Dagbladet 2006; Sveriges Radio 2015). Även fall där socialtjänsten har ingripit för snabbt och omhändertagit barn på oklara grunder har förekommit (se t.ex Karlsson i Expressen 2011). Detta har fått till följd att stark kritik har riktats mot de ansvariga som ska utgöra det yttersta skyddsnätet för att ge barn och unga det skydd och stöd som krävs i de fall de riskerar att fara illa (Wiklund 2006). Det är en problematisk bild som målats upp i massmedia, där socialarbetare som arbetar med barn och unga å ena sidan framställs som oförmögna att göra korrekta professionella bedömningar och faktiskt gripa in i situationer där behovet finns, å andra sidan som byråkrater med makt och auktoritet som kränker människors rättigheter (Lundström 2004).

Forskning har visat att arbetet med barnavårdsutredningar är ett komplext arbete. Socialsekreterare måste i sitt dagliga arbete ta hänsyn till en rad olika aspekter och göra en mängd olika ställningstaganden, ofta under stor tidspress och riskerna att göra “fel” är många (Ponnert 2015). Hög personalomsättning och arbetsbelastning samt andra organisatoriska faktorer och påfrestningar påverkar även de bedömningar socialsekreterare gör (Johnsson, Laanemets & Svensson 2008; Östberg 2010). Studier har även visat att många verksamheter inom den sociala barnvården använder sig av standardiserade bedömningsinstrument vid utredningsarbete, men att det trots detta finns en inbyggd professionell osäkerhet bland de yrkesverksamma gällande hur de ska agera på bästa sätt (Stokes & Schmidt 2012). Det förekommer dessutom skillnader avseende hur socialsekreterare resonerar gällande allvarlighetsgrad och en viss spridning går att se i vad som definieras som problematiskt i likartade ärenden (Östberg, Wåhlander & Milton 2000; Parton 1998).

Flertalet forskare har även pekat på att det saknas entydiga definitioner gällande vad som egentligen utgör barnavårdsproblem i dagens samhälle och när socialtjänsten ska ingripa i en familjs privata sfär. Denna syn är något som kontinuerligt förändras över tid beroende på rådande diskurser i samhället (Wiklund 2006). Inte heller i lagstiftningen som reglerar den sociala barnvården i Sverige finns det juridisk vägledning att tillgå när det gäller vilken risknivå och vad som krävs för att ingripa. Risknivån och kraven i lagarna är otydliga och vagt formulerade och kan inte tydligt utläsas med hjälp av klargöranden från uttalanden i förarbeten och praxis (Leviner 2014). Eftersom lagarna inte i detalj anger hur utredningar ska genomföras och när tvång är tillåtet, har socialsekreterare stor frihet att själva tolka lagarna utifrån sin professionella kompetens (Sundell et al. 2007; Johnsson, Laanemets & Svensson 2008). Följden blir att det är de egna tolkningarna socialsekreterare gör som styr och påverkar när tvång bör övervägas. Dock är det inte socialsekreterarna som fattar de slutgiltiga besluten, då denna uppgift åligger socialnämnden och förvaltningsrätten (Leviner 2014).

Detta leder till en gråzon mellan frivillighet, som regleras i socialtjänstlagen (SFS 2001:453), och förkortas SoL, och tvång som regleras i lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (SFS 1990:52) och förkortas LVU, inom den sociala barnvården (Leviner 2014). LVU som är en kompletterande skyddslag till SoL behövs eftersom barn är mer sårbara och skyddslösa än vuxna och kan således inte föra sin egen talan på samma sätt (SOSFS 1997:15). Det räcker inte enbart att följa de lagar och riktlinjer som finns, utan det krävs även att socialarbetare använder sin intuition och kan omvandla sina teoretiska kunskaper från utbildning till praktik och med hjälp av erfarenheter göra ett försvarbart och motiverat beslut i varje enskilt ärende (Parton 1998; Stokes & Schmidt 2012). Nordlander (2006) som har forskat kring kunskapsanvändning inom socialt arbete framhåller därför att det är viktigt att vara medveten om vilka kunskaper socialsekreterare använder i sitt arbete.

Alla dessa aspekter att ta hänsyn till bidrar till att arbetet med barnavårdsutredningar är komplext och det är även en 'risky business' att fatta beslut eftersom det inte förrän i efterhand går att avgöra om rätt beslut fattats

(Östberg 2010). Ponnert (2007) har undersökt hur socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar förhåller sig till LVU-processen och hur detta påverkar socialtjänstens arbete med barn. Studien, vilken vi återkommer till i kunskapsläget, visar att tvångsvård av barn och unga är en av de svåraste uppgifterna att ta ställning till vid utredningsarbete. Studiens resultat visar även att socialsekreterare i den mån det är möjligt strävar efter att undvika tvångsvård, då detta bland annat ses som integritetskränkande för barnet och familjen (ibid.).

Mot bakgrund av ovanstående och att den tidigare forskning som bedrivits inom den sociala barnvården varit generell för arbetet inom socialtjänstens utredningsverksamhet (se t.ex Nordlander 2006), eller inriktad på tvångsvårdsprocessen (se t.ex Ponnert 2007) och i liten omfattning ägnats åt förståelse för hur socialarbetare resonerar och tänker kring själva beslutsfattandet finns anledning att ytterligare studera detta (Stokes & Schmidt 2012; Östberg 2010). Visserligen belyser Ponnerts (2007) studie till viss del samma område som vi ämnar undersöka, men den har närmare 10 år på nacken. Därför blir det med hänsyn till att samhället ständigt förändras intressant att se om denna studie fortfarande är aktuell. Gråzonen mellan frivillighet och tvång leder även till en spänning när det gäller hur agerandet i enskilda komplexa barnavårdsärenden ska se ut. Det är därför detta område vi kommer att fokusera på i denna studie. Vi ämnar att undersöka vilka erfarenheter socialsekreterarna har och hur de förhåller sig till gränslandet som finns mellan frivillighet och tvång när det gäller de komplexa barnavårdsutredningar som befinner sig inom detta område. Med gränslandet avses barnavårdsärenden där samtycke för frivilliga insatser saknas, men där det ändå finns stor oro för att barnet far illa, samtidigt som socialsekreteraren är osäker på om det är tillräckligt allvarligt för att ta till tvångsåtgärder.

1.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar resonerar kring de barnavårdsärenden som befinner sig i gränslandet mellan frivillighet och tvång.

1.2 Frågeställningar

- Vilka faktorer hos barnet och i dess omgivning är avgörande för om socialsekreterare avvaktar med att agera eller ingriper med tvång i de barnavårdsärenden som ligger i gränslandet mellan frivillighet och tvång?
- Vilken kunskap grundar socialsekreterare sina ställningstaganden på i de barnavårdsärenden som ligger i gränslandet mellan frivillighet och tvång?

2. Kunskapsläget

För att närma oss och studera gränslandet mellan frivillighet och tvång när det gäller barnavårdsutredningar behöver vi undersöka vilka förutsättningar detta område bygger på. I detta kapitel har vi därför valt att inledningsvis ge en bakgrund till vår studie genom att presentera den lagstiftning socialsekreterare i huvudsak har att arbeta med. Därefter har vi valt att belysa relevanta fynd från nationell och internationell forskning samt rapporter som har gjorts gällande tvångsvård av barn och unga, risk- och skyddsfaktorer samt vilka kunskapskällor socialsekreterare använder sig av i sitt arbete. Då vi inte har hittat någon specifik forskning som belyser hur socialsekreterare resonerar kring de barnavårdsärenden som inte är självklara för att gripa in med tvångsåtgärder ger kunskapsläget oss relevanta delar till vår studie som tillsammans kan ge oss en övergripande bild kring detta område. För att hitta lämplig litteratur har vi främst använt oss av följande databaser: LUBsearch, Libris och Lunds universitets bibliotekskatalog. De sökord vi i huvudsak har använt oss av är: socialsekreterare, barnavårdsutredningar, riskbedömningar, lagstiftning, tvångsvårdslagstiftning, kunskap socialt arbete samt motsvarande ord på engelska. Vi har även hittat relevant litteratur genom att utgå ifrån referenslistorna i tidigare funnen litteratur.

2.1 En introduktion till barnavårdsutredningar

Som vi berörde i problemformuleringen träder samhället i form av socialsekreterare in och bedömer i vilken utsträckning vårdnadshavare faktiskt har förmåga att tillgodose barns behov när det finns misstanke om att ett barn far illa. Det kan röra sig om situationer där barnet utsätts för brister i omsorgen av sina föräldrar eller att hen skadar sig själv genom att uppvisa destruktiva beteenden (Wiklund 2006; SOSFS 1997:15). Socialsekreterare som arbetar med

barnavårdsutredningar har lagstadgat stöd för att utföra sitt arbete. De två främsta lagrummen de utgår från vid utredningsarbete är SoL samt LVU. Så långt det är möjligt ska frivilliga insatser till barn och familjer med stöd av SoL, vilka bygger på respekt för människors självbestämmande och integritet, i första hand alltid eftersträvas (SOSFS 1997:15). I alla beslut som tas ska barnets bästa vara avgörande, vilket innebär att socialsekreteraren ska ta hänsyn till de mänskliga rättigheterna barn har enligt bland annat barnkonventionen (Socialstyrelsen 2015). Utefter barnets stigande ålder och mognad bör större hänsyn tas till dess uttalade önskan. Yngre barn är mer utlämnade till omgivningens vilja och förmåga att förstå deras uttryckssätt. Ju yngre barnet är, desto känsligare är det för förhållanden i omgivningen och dess beroendeställning gentemot föräldrarna större (SOSFS 1997:15).

Utöver lagarna finns det en rad organisatoriska faktorer som påverkar socialsekreterares bedömningar, bland annat hög arbetsbelastning och personalomsättning. Även den rådande socialpolitiken är styrande för hur resurser fördelas och påverkar därför exempelvis vilka insatser som är tillgängliga och antal anställda socialsekreterare i organisationen (Östberg 2010). Detta är något som socialsekreterarna inte själva direkt kan påverka. Enligt Wiklund (2006) kan en hög personaltäthet bidra till att fler problem upptäcks fortare och därmed kan tidiga interventioner sättas in för att förebygga framtida problem.

2.2 Tvångsvård av barn och unga

Tvångsvård enligt LVU är tillämpligt först då vårdnadshavarna eller den unge själv, när hen har fyllt 15 år, inte samtycker till frivillig vård och inte går med på den vård som anses nödvändig. Utöver brist på samtycke ska den unge även ha ett omfattande skydds- eller vårdbehov som på lång sikt inte kan tillgodoses med hjälp av frivilliga åtgärder (Socialstyrelsen 2016; SOSFS 1997:15). En grundläggande förutsättning för LVU är således att det föreligger allvarliga missförhållanden relaterade till den unges miljö eller eget beteende. Dessa missförhållanden måste även innebära en *påtaglig risk* för att den unges hälsa eller utveckling skadas (ibid.). I förarbetena till LVU har statsråd Hulterström gjort följande uttalande beträffande den påtagliga risken för skada:

En så allvarlig åtgärd som tvångsomhändertagande av unga bör inte få vidtas utan tungt vägande skäl. För ett ingripande med stöd måste därför enligt min mening krävas att det inte är frågan om en obetydlig, oklar eller avlägsen risk för den utan om en klar och konkret risk för skada på den unges hälsa eller utveckling.

(Prop. 1989/90:28, s.62)

Subjektiva antaganden som samhällsvärderingar, egna intressen eller ovidkommande omständigheter får därmed inte läggas till grund för ett tvångsomhändertagande (SOSFS 1997:15). I de fall tvångsvård föreslås ska socialtjänstens skriftliga utredning alltid underställas förvaltningsrätten för en rättslig prövning, det är således domstolen som tar det slutgiltiga beslutet i fråga om tvångsvård (ibid.). Om en ansökan om tvångsvård beviljas kan en placering utanför hemmet komma till stånd.

Som vi nämnde i problemformuleringen menar Ponnert (2007) att det råder en stor osäkerhet kring när tvångsvård är tillämpligt. En slutsats hon drar är att det krävs att en moralisk och etisk gräns har passerats för att ansöka om tvångsvård och att det finns tillräckligt med konkreta bevis som styrker socialsekreterarens bedömning. Andra viktiga och frekventa resonemang handlar om en skepsis kring effekten av tvångsvården, alltså vilka konsekvenser det ger för barnet (ibid.). Socialstyrelsens (2016) senaste lägesrapport visar att placeringar enligt LVU kan få negativa konsekvenser för barnet och att antalet placeringar har ökat de senaste åren. Lägesrapporten visar exempelvis att barn som är placerade utanför hemmet i jämförelse med andra barn statistiskt har sämre psykisk hälsa, sämre tandhälsa och lägre utbildningsnivå (ibid.). En studie som gjorts av Nygren et al. (2015) redogör även för att barn som varit placerade själva upplever att deras placeringar har varit bristande och inte varit till gagn för deras utveckling. Vissa ungdomar har sett det som en förvaring att placeras på behandlingshem, något som även har ökat deras missbruksproblematik istället för att minska den (ibid.).

2.3 En svår avvägning att bedöma risk- och skyddsfaktorer

Riskbedömningar är en central del av socialarbetares arbete, dock visar studier att detta är ett komplext arbete då det inte alla gånger är så enkelt att komma in

bakom familjens fasad och se och fånga de risker som finns dolda i familjen och barnets omgivning (Parton 1998). Riskfaktorer är sociala, psykologiska, medicinska eller biologiska faktorer som kan leda till svårigheter för barnets hälsa och utveckling (Socialstyrelsen 2015). Oftast är det mängden riskfaktorer snarare än någon speciell enskild faktor som ökar risken för olika svårigheter. Skyddsfaktorer utgörs av faktorer i barnets närmiljö och omgivning som kan kompensera de risker som finns och är särskilt viktiga när det förekommer ett flertal sådana. Samspelet mellan risk- och skyddsfaktorer är avgörande för om ett barn riskerar att fara illa eller inte (ibid.).

Skyddsfaktorer kan till exempel vara att barnet har en god fysisk hälsa och en fungerande skolgång och att barnet fungerar bra i samspel med andra personer i sin omgivning och att även barnets föräldrar har en god hälsa (Nygren et al. 2015; Lagerberg & Sundelin 2000). Riskfaktorer kan vara att barnet har en bristfällig skolgång med hög skolfrånvaro och dåliga skolprestationer eller att hen har ett utagerande beteende eller får bristfällig omsorg av sina föräldrar (ibid.). Ytterligare en faktor som visat sig viktig när det gäller barnets utveckling är att det finns ett fungerande socialt nätverk i form av vänner, släktingar eller skolpersonal kring barnet som kan ge stöd till både barn och föräldrar vid behov. Avsaknaden av ett fungerande nätverk kan istället bidra till negativa konsekvenser för barn och föräldrar (Socialstyrelsen 2005).

För att upptäcka de risker som finns i barnets miljö krävs det att socialarbetare har erfarenhet och teoretiska kunskaper som kan omsättas och tillämpas i praktiken (Stokes & Schmidt 2012). Förutom detta påverkar även socialarbetarens intuition och den egna subjektiva uppfattningen vad som bedöms som risk- och skyddsfaktorer i det enskilda ärendet. Vid svårbedömda barnavårdsärenden är det också viktigt att socialarbetaren ges utrymme att reflektera över vad hen ser hos familjen som utgör risk och skydd. Detta kan ske via ärendehandledning och genom diskussioner med chef och kollegor, vilket kan generera en objektiv syn på barnets problematik och bidra med nya infallsvinklar som annars kan riskera att osynliggöras. Forskning visar även att många socialarbetare använder sig av evidensbaserad forskning som tillhandahåller ramar om vad som utgör risk- och

skyddsfaktorer när de själva fattar beslut inom den sociala barnvården (ibid.).

2.4 Kunskapsanvändning inom socialt arbete

För att en god kvalitet och rättssäkerhet ska upprätthållas inom socialtjänstens många gånger svåra utredningsarbete krävs att socialsekreterare har adekvat kompetens (Socialstyrelsen 2015). Den kunskap som kompetensen omfattas av och som socialsekreterare använder sig av i utredningsarbete gällande barn och unga kan delas in i forskningsbaserad, praktikbaserad och vardagskunskap (Avby, Nilsen & Ellström 2015). Enligt Avby, Nilsen och Ellström (2015) är praktikbaserad kunskap den kunskapsform som används flitigast i utredningsprocessen och kan exempelvis botten i lokala policies, kollegor och chefer. Vetenskaplig kunskap används i låg grad som argumentation vid bedömningar. En förklaring som ges är att klienterna motsätter sig denna, då de har svårt för att relatera till tidigare forskning. När forskningsbaserad kunskap används i utredningsarbetet är det istället för att bekräfta och legitimera en uppfattning (ibid.).

Nordlander (2006) har intresserat sig för socialsekreterares kunskapsanvändning och undersökt vilken kunskap socialsekreterare inom socialtjänstens olika utredningsverksamheter använder sig av samt hur och varför den tillämpas. Nordlanders (2006) indelning av kunskapskällor har varit snävare och delats in i följande kategorier: klientbild, utbildning och litteratur, lagstiftning och praxis, egen erfarenhet, kollegors erfarenhet samt kunskap från andra professioner. Studien visar att klientbilden är den kunskapskälla som socialsekreterare i störst utsträckning använder sig av som underlag för att argumentera för de beslut som tas under utredningsförloppet. Med klientbild avses de resonemang som inte har förankrats i tydligt angiven kunskap, utan enbart utifrån familjens situation i det enskilda ärendet. Socialsekreterare uppger sällan sin egen eller sina kollegors erfarenhet som kunskapskälla (ibid.).

Studien visar även att socialsekreterare har svårt att redogöra för sin kunskapsanvändning men Nordlander (2006) framhäver att en ringa nivå av angivna teoretiska kunskapskällor i utredningarna inte betyder att

socialsekreterare saknar sådana kunskaper. Vissa resonemang och uttalad kunskapsanvändning kan falla bort i de fall där klient och socialsekreterare är överens om hur situationen ska hanteras. En annan anledning kan vara att samhället har pekat ut problematiken i ärendet som en självklar fråga för socialtjänsten, exempelvis missbruksproblematik, vilket också kan göra att hänvisningar till vetenskaplig kunskap ses som överflödiga (ibid.).

I en liknande studie som den Nordlander gjort (2006) framkommer att hälften av de beslut som beforskades hade sin utgångspunkt i en normativ förklaringsgrund, medan tidigare forskning och egen erfarenhet var underrepresenterade kunskapskällor (Rosen 1994). En möjlig förklaring till motiveringar baserade på normer och värderingar är enligt Rosen (1994) att dessa ses som rådande sanningar hos de professionella och beslut utifrån dessa ifrågasätts därmed inte i arbetsgruppen. Vidare menar Rosen (1994) att normer och värderingar, exempelvis att ”släktingar bör vara fosterföräldrar”, reproduceras trots att kännedom om deras ursprung saknas och att ett kritiskt förhållningssätt till dessa därför behövs.

3. Metod

I detta kapitel presenteras val av metod, urvalsprocessen, studiens tillvägagångssätt och dess förtjänster och begränsningar samt studiens tillförlitlighet. Därefter följer även en redogörelse av de forskningsetiska överväganden som gjorts samt hur arbetsfördelningen har sett ut.

3.1 Val av metod

Vid avgörandet om en kvantitativ eller kvalitativ metod ska väljas är det viktigt att välja en metod som kan knytas till och svara mot det syfte och frågeställningar studien har (Aspers 2011). Syftet med vår studie är att undersöka hur socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar resonerar kring de barnavårdsärenden som befinner sig i gränslandet mellan frivillighet och tvång. Då vårt huvudfokus således inte är att mäta och undersöka samband mellan olika variabler utan att istället fånga variationer och undersöka hur socialsekreterare

resonerar lämpar sig den kvalitativa metoden för denna studie.

Vidare menar Bryman (2011) att den kvalitativa metoden är tolkningsinriktad och fokuserad på att fånga personers subjektiva uppfattningar. Med hjälp av en kvalitativ ansats kan även sociala interaktioner fångas, exempelvis nyanser i varför människor handlar och fattar de beslut som de gör, till skillnad från en kvantitativ ansats som fokuserar mer på kvantifiering av variabler och på hur olika variabler hänger samman (Ahrne & Svensson 2011; Bryman 2011). Utifrån ovan förda resonemang valdes därför en kvalitativ metod.

När det sedan gäller tillvägagångssättet för att inhämta empiri är det mer flexibelt och ostrukturerat i kvalitativ än i kvantitativ metod (Bryman 2011). Genom att använda kvalitativ metod har vi under insamlandet av empiri haft möjlighet att ställa följdfrågor för att nå socialsekreterarnas inifrånförståelse och resonemang gällande gränslandet mellan frivillighet och tvång. I valet av insamlingsmetod bedömde vi två metoder som lämpliga: semistrukturerade intervjuer och fokusgruppsdiskussioner. I fokusgruppsdiskussioner möts ett antal personer som har kunskap inom ett visst område för att diskutera ett givet tema. Fördelen med denna metod är att diskussionen kan förse forskaren med olika perspektiv avseende samma fenomen (Dahlin-Ivanoff 2011). Dock bidrar denna metod till en mer kollektiv än individuell förståelse av det samhällsfenomen som undersöks och i de fall det inte råder ett öppet klimat under diskussionen finns risk att vissa personer inte vågar uttrycka en avvikande åsikt eller ens komma till tals (ibid.). Med anledning av detta och genom att vi i kontakten med intervjupersonerna insåg att det skulle vara svårt för oss att hitta en gemensam tid då alla socialsekreterare skulle kunna medverka i en gruppdiskussion, valde vi istället att utföra semistrukturerade intervjuer. I semistrukturerade intervjuer har forskaren några tydligt angivna teman som hen i förväg tänkt ut och konkretiserat i ett par frågor (Aspers 2011). Semistrukturerade intervjuer passar även bra när forskaren har ett specifikt fokus, eftersom intervjuformen gör att intervjupersonen kan svara på de uppställda frågorna, samtidigt som utrymme finns för hen att med egna termer uttrycka sig (May 2011). Detta förhållningssätt passade oss eftersom vi då kunde nå en djupare förståelse av hur socialsekreterare resonerar kring frivillighet och tvång när det gäller barnavårdsutredningar.

3.2 Urval

I urvalsprocessen inom kvalitativ forskning är det vanligt att denna sker på mer än en nivå i ett så kallat tvåstegs-urval (Bryman 2011; Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011), vilket stämmer överens med hur urvalsförloppet i denna studie har skett. Då studien handlar om hur socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar resonerar angående komplexa barnavårdsärenden var det sannolikt denna yrkesgrupp som lämpligast kunde besvara våra forskningsfrågor. Genom att vi strategiskt vände oss till denna specifika yrkesgrupp tillförsäkrades att personer med rätt kompetens och erfarenheter kunde förse oss med relevant material, vilket kan beskrivas som ett *målinriktat urval* (Bryman 2011). Denna egenskap, i form av yrke, ringade in studiens population (Aspers 2011). Eftersom lagstiftningen inte är densamma i alla länder begränsades populationen till alla socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar i Sverige. För att försäkra oss om att de socialsekreterare vi skulle intervjua hade erfarenhet kring barnavårdsärenden som har befunnit sig i gränslandet mellan frivillighet och tvång ansåg vi att ett kriterium om en viss tid inom arbete med barnavårdsutredningar behövdes. Ett sådant tidskriterium skulle inte ge garanti till att intervjupersonen hade egen yrkeserfarenhet av detta, men sannolikheten var större. Med vetskap om att det skulle vara svårt att få tag i intervju personer med relativt kort varsel och med hänsyn till att personalomsättningen inom socialtjänsten är hög och arbetsbelastningen stor valde vi, för att ha goda chanser att hitta intervju personer, tidsperioden två år som villkor för socialsekreterarnas anställningslängd.

Inledningsvis kontaktades ansvarig chef för barnavårdsutredningar gällande barn och unga, 0-18 år, på ett 20-tal socialtjänster i kommuner av varierande storlek via mail med bifogat informationsbrev (se bilaga 1). Vidare är det detta åldersspann, 0-18 år, vi åsyftar genomgående i studien vid benämningen barn eller unga. Därefter vidarebefordrade de ansvariga cheferna som ansåg studien intressant informationsbrevet till sina medarbetare som i sin tur uppmanades att kontakta oss om de ville delta. De socialsekreterare som fanns tillgängliga för tillfället valdes således ut, en process som kallas *tillfällighetsurval* och är vanligt förekommande när ansvariga i organisationen medverkar i urvalsprocessen (Bryman 2011). När den ansvarige chefen själv hade möjlighet att välja deltagare och därmed påverka

vilken bild av exempelvis verksamheten som förmedlades, fanns viss risk att en snedvriden bild gavs av studiens ämne. Det ideala hade varit om vi istället, exempelvis utifrån en lista på anställda socialsekreterare, slumpmässigt valt ut intervjupersoner. Av praktiska skäl var detta dock inte möjligt, men vi har vägt upp detta med väl förberedda och längre intervjuer (jfr. Svensson & Ahrne 2011).

Ovan beskrivna process ledde till ett urval av sju socialsekreterare fördelade på två kommuner. Vi är medvetna om att det är en begränsning att endast två kommuner deltagit, eftersom socialsekreterare som arbetar inom samma kommun kan ha ett liknande tankesätt, exempelvis beroende på vilka resurser, arbetsplatskulturer och metoder som finns. Urvalet är därför inte representativt för populationen och kan därmed inte generaliseras, något som ej heller är primärt i kvalitativ forskning (Bryman 2011). Dock fanns en spridning vad gäller arbetslivserfarenhet och var intervjupersonerna rent geografiskt tidigare arbetat. Utifrån genomförandet av intervjuerna menar vi att teoretisk mättnad har uppnåtts, då vi anser att studiens tema är uttömt samtidigt som det finns tillräcklig variation i materialet. Eftersom denna grupp personer är homogen avseende yrke kan teoretisk mättnad uppnås relativt snabbt och ett förhållandevis litet urval är tillräckligt (ibid.).

3.3 Kvalitativa intervjuer

Med avsikten att ha ljuset fortsatt riktat mot syftet utformade vi en intervjuguide (se bilaga 2) innan genomförandet av intervjuerna (Bryman 2011). Därefter hölls en provintervju med två kurskamrater för att ta reda på hur frågorna tolkades samt om tidsåtgången stämde överens med den vi hade uppskattat, vilket ledde till en viss revidering av intervjuguiden.

Intervjuerna genomfördes på intervjupersonernas arbetsplatser, vilket lämpade sig bra eftersom vi eftersträvade att träffa socialsekreterarna personligen och på så sätt kunna fånga in så många nyanser som möjligt (Svensson & Ahrne 2011). Genom att använda oss av semistrukturerade intervjuer kunde vi även tillvarata socialsekreterarnas eget synsätt kring det fenomen vi valt att undersöka och fick även möjlighet att upptäcka andra relevanta infallsvinklar som kunde tillföra värdefull information till vår studie. Eftersom vi kunde ha en nära dialog med

intervjupersonen fanns det dessutom utrymme till förtydliganden och att reda ut eventuella oklarheter och motsägelser, vilket gjorde det lättare att senare förstå empirin (Bryman 2011; May 2011). En nackdel med semistrukturerade intervjuer är däremot att frågorna utformats utifrån våra perspektiv som forskare, vilket kan ha gjort att studien blivit styrd och att intervjupersonerna haft begränsade möjligheter att lyfta sitt eget perspektiv (Aspers 2011). För att motverka detta har vi vid varje intervju haft en avslutande fråga där socialsekreteraren fått utrymme att framföra och belysa sådant hen anser att vi missat att ta upp. En annan risk med att använda semistrukturerade intervjuer som metod är att forskaren kan uppfatta och tolka intervjupersonens utsaga på fel sätt (Eriksson-Zetterquist 2011). Genom att spela in intervjuerna samt tillsammans tolka utsagorna försökte detta undvikas. Vid samtliga intervjutillfällen deltog båda och vi alternerade mellan att ena gången vara huvudintervjuare för att vid nästa intervju endast observera och komma med inflikningar.

Vi har under genomförandet av intervjuerna varit medvetna om att en intervjuareffekt kan ha uppstått, det vill säga att vi som forskare vid respektive intervjutillfälle kan ha påverkat socialsekreteraren, vilket kan ha lett till att en viss skevhet uppstått. För att i den mån det varit möjligt försöka förhindra intervjuareffekten har vi haft en objektiv framtoning och varit lite avvaktande i vår roll som intervjuare. Att intervjupersonen har velat ge en positiv bild av verksamheten kan exempelvis ha haft betydelse för det material vi inhämtat (Bryman 2011), då vi som socionomstudenter skulle kunna vara deras framtida kollegor.

Som ovan nämnt finns det både för- och nackdelar med semistrukturerade intervjuer, dock anser vi att fördelarna väger över eftersom denna metod har tillåtit oss att ställa specifika frågor samtidigt som det funnits utrymme att tala fritt och öppet, vilket har lett till att intervjupersonerna har kunnat dela med sig av sina erfarenheter och det de ansett vara viktigt att lyfta. Den begränsande tiden, intervjuerna befann sig inom tidsspannet 50-100 minuter, och intervjuguiden gjorde att vi höll oss inom ramarna för det studien ämnade undersöka och gav ett omfattande och analyserbart material.

3.4 Studiens tillförlitlighet och äkthet

För att en kvalitativ studie med intervju som metod ska uppfattas som pålitlig är ett väl beskrivet urval och en tydligt redogjord forskningsprocess, liksom presentation av forskningsdesignens eventuella svagheter nödvändig. Genom att lyfta dessa aspekter stärks studiens trovärdighet och transparens samtidigt som risken att resultaten ska uppfattas som skeva minskar (Svensson & Ahrne 2011). Bryman (2011) redogör för Lincolns och Gubas kriterier *tillförlitlighet* och *äkthet*, vilka har tagits fasta på i vår kvalitativa studie för att öka dess kvalitet.

Tillförlitlighet kan förstås utifrån fyra olika kriterier där det första kriteriet handlar om *trovärdighet* (ibid.). Då studiens intervjupersoner består av socialsekreterare, vilken är den grupp studien handlar om, har en viss trovärdighet tillförsäkrats då deras utsagor kring området bör ses som trovärdiga. Genom att vi har haft förhållningssättet att de resonemang och berättelser studiens intervjupersoner har förmedlat är beskrivningar av sociala verkligheter vi har gjort egna tolkningar av har ytterligare trovärdighet uppnåtts. Vidare har vi gett intervjupersonerna möjlighet att ta del av studiens färdiga resultat. Vi har även följt de anvisningar kring forskning som vi har tagit del av genom Lunds Universitet, vilket bland annat innefattar föreläsningar i kvalitativ metod samt utgått ifrån Vetenskapsrådets forskningsetiska principer.

I denna studie ligger fokus på djupet och inte bredden i kontexten, varför fylliga redogörelser är viktiga för att undersöka hur pass *överförbara* resultaten är till andra personer och en annan miljö (Bryman 2011). I analyskapitlet publiceras ett större antal omsorgsfullt valda citat, vilka kan fungera som ett sätt att pröva studiens överförbarhet. Utifrån dessa finns möjlighet att applicera studien på till exempel en annan tid eller miljö. Vår studie berör tvångsvårdslagstiftning gentemot barn och unga, därför vore det exempelvis av intresse att jämföra och pröva om studien är överförbar på arbete som sker med tvångsvårdslagstiftning gentemot vuxna missbrukare.

Det tredje kriteriet *pålitlighet* handlar om att studien ska genomgå granskning av utomstående, vilket denna studie har gjort kontinuerligt genom att exempelvis kurskamrater och handledare vid Lunds Universitet fått insyn i processen. Att vi

har varit två personer som genomfört studien har också förhöjt kvaliteten och pålitligheten, eftersom vi genomgående med olika blickar har granskat och diskuterat studien och dess innehåll. Det har även varit viktigt för oss att presentera ett betydande antal citat för att ge studien transparens, liksom att tydligt redogöra för forskningsprocessens alla faser (Bryman 2011), vilka står att läsa om i detta kapitel.

Möjlighet att styrka och konfirmera utgör det sista tillförlitlighetskriteriet och innebär att personliga värderingar eller teoretisk inriktning i låg grad ska påverka hur studien utformas, då fullständig objektivitet i samhälllig forskning inte går att uppnå (Bryman 2011). Det har varit viktigt för oss att vara öppna och medvetna om den förförståelse vi har kring vårt valda forskningsområde. Likt intervjupersonerna har vi arbetat med myndighetsutövning utifrån rådande lagstiftning, varav en av oss på socialtjänsten inom barnavårdsutredningar, och har således själva upplevt att utredningsarbetet är komplext. Genom en medvetenhet kring de uppfattningar vi har kring socialtjänsten har vi förhoppningen att dessa inte har styrt studiens genomförande, utan snarare att vår kunskap kring området har hjälpt oss att exempelvis i ett tidigt stadie under intervjutillfällena kunna gå på djupet och ställa adekvata frågor.

Studiens *äkthet* bedöms utifrån huruvida studien förmedlar en rättvis bild av det som sagts under intervjuerna, vilken påverkan och nytta studien har haft på deltagarna och deras omgivning samt om studien bidragit till förändring för intervjupersonerna (Bryman 2011). Under intervjutillfällena har en mängd olika åsikter och uppfattningar framkommit. Denna variation har vi framhävt genom att presentera en jämn fördelning av uttalanden från intervjupersonerna och på så sätt förmedla en rättvis bild av deras resonemang. Vi menar också att studien har varit till nytta för deltagarna då frågor som framstår som relevanta att reflektera över som socialsekreterare har behandlats. Detta har kunnat bekräftas utifrån att majoriteten av intervjupersonerna under genomförandet av intervjuerna framförde att de var intresserade och reflekterande kring ämnet.

3.5 Bearbetning av empirin

Första steget när det gäller bearbetning av inhämtad empiri är att den omvandlas till textform (Aspers 2011). Därför valde vi att parallellt med genomförandet av intervjuerna transkribera det inspelade materialet. Medan vi transkriberade intervjuerna lärde vi känna vårt material bättre samtidigt som vi inte riskerade att gå miste om värdefull information eller att missförstå intervjupersonernas berättelser. Efter avslutad transkribering gick vi vidare med att koda och tematisera empirin utifrån de mönster vi hittat. Kodning krävs för att reducera empirin till en hanterbar mängd och används för att underlätta och strukturera upp materialet inför analysarbetet (Aspers 2011; Jönson 2010). Därför kodade vi empirin och använde våra frågeställningar som utgångspunkt för hur vi kategoriserade och tematiserade de utvalda citaten. Vid kodningen använde vi färgpennor där varje färg representerade ett tema. Varje transkriberad intervju kodades av båda av oss för att inte riskera att missa värdefull empiri. Därefter diskuterade och reflekterade vi över vårt kodade och tematiserade material för att sedan tillsammans gå igenom varje tema för sig för att ytterligare reducera empirin till en lämplig mängd. Detta är viktigt, eftersom det inte är mängden data utan variationen och innebörden som är det väsentliga i en kvalitativ studie (Rennstam & Wästerfors 2011). Utifrån den återstående empirin valdes sedan signifikanta citat ut som var representativa för majoriteten av intervjupersonernas åsikter, vilka därefter analyserades mot bakgrund av kunskapsläget samt vald teori och teoretiska begrepp. För att underlätta för läsaren valde vi att i analysdelen utesluta alla utfyllnadsord och upprepningar såsom: ju, liksom, så och typ.

3.6 Forskningsetiska överväganden

Inom samhällsvetenskaplig forskning är det särskilt viktigt att som forskare ha ett etiskt förhållningssätt, en studie kan inte genomföras om den går emot de regler som forskarsamhället ställt upp (Aspers 2011). Detta innebär bland annat att individer som deltar i forskningsprocessen inte får utsättas för kränkningar eller psykisk eller fysisk skada (Vetenskapsrådet 2002). Då vi i vår studie har intervjuat yrkesverksamma socialsekreterare, som kan anses vara en icke-utsatt grupp i samhället, till skillnad från exempelvis barn som far illa, anser vi att då vi har

utgått ifrån Vetenskapsrådets forskningsetiska principer uppfyller kravet för att bedriva en etiskt försvarbar forskning. För att minimera risken att deltagarna lidit skada samt följa individkravet har vi i genomförandet av studien utgått ifrån Vetenskapsrådets fyra allmänna huvudkrav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (ibid.).

I vår studie har samtliga deltagare inför intervjuerna fått ett informationsbrev (se bilaga 1) utskickat via mail där vi behandlat studiens syfte och innehåll samt informerat om att medverkandet är frivilligt och att de när som helst har rätt att avbryta sitt deltagande, genom detta har informationskravet följts (Vetenskapsrådet 2002). Muntligt samtycke till deltagande i studien och godkännande av att intervjuerna spelades in inhämtades vid intervjutillfällena, vilket innebär att vi även har följt samtyckeskravet (ibid.). Då vi gjorde ett tvåstegsurval där vissa chefer hade inblick i vilka socialsekreterare som deltog i studien är det ej möjligt att helt garantera konfidentialitet. För att minimera risken för att socialsekreterarnas identiteter röjs har vi avidentifierat och anonymiserat deras personliga uppgifter, både vid transkriberandet av intervjuerna samt i analysen, genom att benämna dem intervjuerson (IP 1-7). Vi har även valt att inte uppge kommunernas storlek för att upprätthålla intervjuersonernas anonymitet samt förvarat de transkriberade intervjuerna på ett säkert ställe för att minimera risken att obehöriga kan ta del av informationen. Genom nämnda sätt har konfidentialitetskravet följts (ibid.). Slutligen har det insamlade materialet enligt nyttjandekravet endast använts för det angivna forskningsändamålet, detta innebär att vi kommer att förstöra och radera all empiri när studien är klar. Detta har vi delgivit våra intervjuersoner muntligen i samband med varje intervju och det har även framgått av det informationsbrev som skickades ut innan intervjuernas utförande.

3.7 Arbetsfördelning

Under arbetets gång har vi haft en jämn arbetsfördelning där vi huvuddelen av tiden har suttit och arbetat tillsammans för att kunna diskutera frågor som uppkommit under arbetsprocessen samt för att säkerställa att studien följer en röd tråd. Genom detta arbetssätt har vi även haft möjlighet att ge feedback på de olika uppsatsdelar som vi var och en har haft huvudansvar för. Som exempel på hur

huvudansvaret har fördelats kan nämnas teorikapitlet som har delats upp utifrån att en skrev om utvecklingsekologi och good enough medan den andra skrev om evidensbaserad praktik och handlingsutrymme. Vid genomförandet av intervjuerna deltog vi som tidigare nämnt båda två, något som var en fördel vid bearbetningen av det empiriska materialet samt vid analysen, då vi båda kunde bidra med värdefulla aspekter.

4. Teori

I detta kapitel redogör vi för den teori och de centrala begrepp som kommer att utgöra analysens teoretiska ram. Då studien har haft en induktiv ansats hade vi ett öppet förhållningssätt till det material som inkom under genomförandet (Bryman 2011). Materialet fick därför styra och visa vilka teoretiska angreppssätt som lämpligast kunde sätta empirin i en förståelig kontext och därmed göra det begripligt. Utifrån de transkriberade intervjuerna kunde vi skönja mönster i likhet med utvecklingsekologi, evidensbaserad praktik (EBP) och handlingsutrymme, därmed valdes dessa som huvudteoretiska ingångar till analysen. Vidare har vi använt det teoretiska begreppet good enough samt ytterligare kunskapsbegrepp.

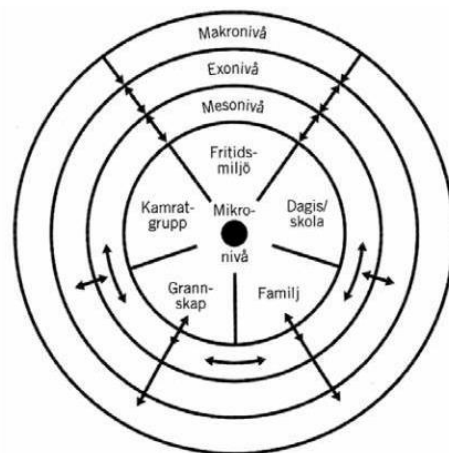
Vi inleder med att presentera utvecklingsekologin, då teorin kan hjälpa oss förstå hur olika sammanhang där barnet ingår påverkar dess utveckling och därmed hur socialsekreterarna resonerar när tvångsvård övervägs. Sedan följer en presentation av begreppet good enough som vi kommer att använda för att ge en djupare förståelse för hur socialsekreterarna resonerar kring vad som anses acceptabelt och inte när det gäller hur de ser på föräldraförmågorna och barnets situation. För att söka förstå och skapa djup i vårt material har vi valt att belysa och applicera Lipskys (1980) gräsrotsbyråkrati med fokus på handlingsutrymme. Tätt sammankopplat med detta presenteras slutligen evidensbaserad praktik (EBP) och kompletterande begrepp om olika kunskapsformer. På detta sätt kan vi sedan i analysen lyfta och kategorisera vilka kunskapskällor socialsekreterare använder sig av när de arbetar med ärenden som befinner sig i gränlandet mellan frivillighet och tvång.

4.1 Utvecklingsekologi

Utvecklingsekologi är en teori om mänsklig utveckling som utarbetades av den amerikanske forskaren Urie Bronfenbrenner (Andersson 2013). Teorin tillkom som en reaktion mot utvecklingspsykologin som Bronfenbrenner menade hade ett för snävt synsätt och enbart fokuserade på den enskilda individens utveckling oberoende av dess sammanhang (ibid.). Vid utvecklandet av teorin har Bronfenbrenner bland annat inspirerats av; fenomenologin som betonar individens upplevelse av sin situation med fokus på yttre aspekter i miljön, interaktionismen som fokuserar på det ömsesidiga samspelet som sker mellan individ och miljö samt systemteorin som inspirerade honom till att strukturera upp de miljöer barnet omges av i olika system som i sin tur omsluter varandra (Andersson 1986). Dessa olika inriktningar i Bronfenbrenners utvecklingsekologi påverkar enligt honom individens utveckling. Grundsynen i utvecklingsekologin är att individen till sin natur är aktiv och därför i någon mening skapar sin egen miljö samtidigt som miljön också är aktiv och föränderlig (ibid.) Detta leder till en växelvis interaktionsprocess mellan individ och miljö och en successiv anpassning av båda till varandra (Bronfenbrenner 1979). De närmiljöer individen befinner sig i är i sin tur en produkt av större samhällsliga fenomen och strukturer vilka de ingår i (Andersson 1986).

Den amerikanske forskaren Garabino ses som en av Bronfenbrenners efterföljare inom utvecklingsekologin och har visat på hur problem kan uppstå inom och mellan barnets olika närmiljöer och i interaktionen med det omgivande samhället, vilket kan leda till negativa konsekvenser för barnet. Enligt Andersson (2013) belyser Garabino i sin forskning att ansamlingen av riskfaktorer som finns i ett barns närmiljöer är avgörande för barnets utveckling, då han menar att det är lättare att hantera en till två risker än flera. Det är därmed kombinationen av flertalet risker, som exempelvis att växa upp med en ensamstående mamma med låg utbildning och psykisk sjukdom samt brist på socialt stöd, som kan leda till att barnet riskerar att fara illa (ibid.).

I den utvecklingsekologiska modellen utgår Bronfenbrenner från fyra analysnivåer, dessa är inte hierarkiskt uppbyggda utan de samspelar med varandra (Andersson 2013). Nedan presenteras dessa nivåer mer ingående:

Figur 1. Bronfenbrenners modell av den utvecklingsekologiska strukturen tolkad av Gunvor Andersson (2013:204).

I mitten finns barnet i sina närmiljöer, på denna nivå som kallas *mikronivå* sker interaktionen mellan barnet och hans närmiljö - exempelvis familj, skola och fritidsmiljö. När barnet är litet är hen bara medveten om händelser i sin direkta omgivning, den viktigaste närmiljön är då familjen, men med tiden då barnet blir äldre ingår det i allt fler närmiljöer (Andersson 2013). De roller, aktiviteter och relationer som återfinns på mikronivån påverkar barnets utveckling i hög utsträckning eftersom att det som sker på denna nivå ligger senare till grund för hur barnet interagerar i andra miljöer och sammanhang (Bronfenbrenner 1979). På *mesonivån* sker interaktionen mellan barnets olika närmiljöer, exempelvis skola och föräldrar, ett samspel som är betydelsefullt för barnet. Detta samspelar i sin tur med förhållanden som ligger utanför barnets direkta vardagsverklighet, vilket benämns som *exonivån* (Andersson 2013). På *exonivån* finns föräldrarnas arbetsplats, förskolans eller skolans organisation, lokalpolitik och kommunala resurser, faktorer som alla påverkar barnets utvecklingsvillkor (ibid.). Alla dessa nivåer interagerar dessutom med de samhällsförhållanden som råder i form av värderingar och normer på nationell nivå, vilket benämns som *makronivå* (Andersson 2013). Samspelet mellan individen och samtliga nivåer påverkar individens utveckling psykiskt, socialt och känslomässigt både i positiv och negativ bemärkelse, beroende på hur interaktionen mellan individen och delarna i systemets nivåer förhåller sig till varandra (Bronfenbrenner 1979).

4.2 Good enough

Begreppet *good enough* myntades av den brittiske barnläkaren och psykoanalytikern Donald Winnicott, ett begrepp som på svenska benämns tillräckligt bra föräldraskap (Killén 2000). Enligt Winnicott är en tillräckligt bra förälder en person som kan erbjuda en personlig och pålitlig relation till sitt barn. För att kunna lita på sina föräldraförmågor och förstå att man är bra som förälder behövs ibland stöd av omgivningen (Winnicott 1994). Killén (2000:34) menar att: "Ett »tillräckligt bra« föräldraskap innebär att den fysiska och känslomässiga omsorgen står i relation till de behov som *barnet* signalerar och inte i relation till vuxnas behov". Det är även viktigt att föräldern har en förmåga att känna empati för barnet samt att denne kan hantera egna smärtor och frustrationer utan att avreagera sig på barnet (Killén 1991). I en situation som karaktäriseras av att föräldern har en mycket förvrängd uppfattning av verkligheten, att psykiska och fysiska övergrepp förekommer, att föräldrarna låter barnet ta ett alldeles för stort ansvar i förhållande till dess ålder och dessutom har en mycket begränsad förmåga att prioritera barnets mest grundläggande behov är det viktigt för socialsekreteraren att vara medveten om att barnet kan befinna sig i en allvarlig fara oavsett hur gynnsamma de yttre förhållandena är (ibid.). Killén (2000) hänvisar till Winnicott som framhåller att förväntningarna på föräldrarna hela tiden ökar och därmed riskerar de professionella att kräva perfektionism av föräldrarna, vilket kan skada föräldrarnas strävan att förbättra sig eftersom de flesta föräldrar redan är tillräckligt bra på att tillfredsställa barnens behov.

4.3 Kunskapsbildning utifrån EBP och handlingsutrymme

Socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar kan sägas ingå i vad Lipsky (1980) benämner som gräsrotsbyråkrater - anställda inom den offentliga sektorn som i sitt arbete har direktkontakt med medborgare och har betydande handlingsutrymme i utförandet av arbetet. Socialsekreterarna har exempelvis myndighetsorganisationens regler och praxis att förhålla sig till, men även omständigheter som framkommer i mötet med klienten (ibid.). Utifrån denna ingång och vår insamlade empiri kan socialsekreterares handlingsutrymme studeras utifrån vilken typ av kunskap de väljer att använda sig av i sitt arbete,

eftersom kunskap har inverkan på vilka handlingar som är rimliga och meningsfulla (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

Högre krav har under 2000-talet i västvärlden ställts på att kunskap i form av vetenskapligt stöd inom olika professionella fält bör användas, vilket har lett till att modellen evidensbaserad praktik (EBP) börjat användas i högre grad inom socialt arbete och är det förhållningssätt som rekommenderas inom socialtjänsten (Bergmark & Lundström 2006; Socialstyrelsen 2012). EBP har sitt ursprung inom hälso- och sjukvården och utvecklades av kanadensaren David Sackett med kollegor som en motreaktion på att den forskning som fanns var svårtillgänglig och omfattande. Yrkesverksamma förlitade sig därför istället främst på egen erfarenhet och andra aktörer inom branschen. EBP-modellen ställer sig kritisk till auktoritet och menar att kunskap från en erfaren yrkesverksam inte behöver vara värdefullare än exempelvis den kunskap en klient bidrar med (Bergmark & Lundström 2006). EBP kan förstås både som ett förhållningssätt och som en tillämpad metod eller process att använda sig av. Modellen vilar på tre delar som genom att integreras har målet att på ett öppet och redovisat sätt skapa en terapeutisk allians. Delarna utgörs av den för tillfället bästa vetenskapliga kunskapen, den berörda personens situation och önskemål samt den professionelles erfarenhet (Svanevie 2013; Oscarsson 2009). I skärningspunkten mellan dessa delar uppstår professionell expertis vilket vi har illustrerat enligt följande:

Figur 2. Vår illustration av EBP-modellen.

4.3.1 Vetenskaplig evidens

Denna del av EBP syftar till att synliggöra och lyfta vetenskaplig evidens, vilket avser forskning som är relevant i praktiken och ska kunna berätta om hur olika insatser och åtgärder fungerar samt bidra med förslag på lösningar. Forskningen ska hålla hög kvalitet och vara tillförlitlig, exempelvis genom att olika studier på samma insats har gjorts för att jämförelse mellan olika grupper ska vara möjlig (Svanevie 2013; Jergeby & Sundell 2008). Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) menar att forskning bidrar med tydliga direktiv till socialarbetaren. De tar också upp att vetenskaplig evidens leder till att socialsekreterarens eget handlingsutrymme begränsas eftersom praktiken blir en tillämpning av forskning och att socialsekreteraren därför inte har lika mycket att säga till om när hen i högre utsträckning agerar utifrån vad forskning säger (ibid.).

4.3.2 Personens situation och önskemål

Socialsekreterarens handlingsutrymme ger möjlighet att anpassa sig till varje klients individuella behov, vilket är viktigt för att kunna fånga människors olika dimensioner (Lipsky 1980). Klientdelen väger tungt då individen själv ses som expert på sina livsomständigheter och problem (Socialstyrelsen 2012; Svanevie 2013). Därför tas individens egna möjliga lösningar och konsekvenstänkande utifrån framförda preferenser, önskemål, farhågor och förväntningar i beaktande när det kommer till vilka åtgärder socialarbetaren sedan fattar beslut om (Svanevie 2013). Detta anses positivt utifrån aspekten att personen ges inflytande över sin egen situation, vilket kan bidra till att motivationen till förändring ökar, då en insats i sig sällan är kraftfull nog för att lösa personens problem (Jergeby & Sundell 2008; Oscarsson 2009). Vidare får individen ökad insyn i ärendet, vilket skapar en transparens och uppriktighet i socialtjänstens arbete (Svanevie 2013).

4.3.3 Den professionelles erfarenhet

Praktisk yrkeskunskap samt lärdom och färdigheter som förvärvas genom att regelbundet uppdatera sig kring sin verksamhet är viktiga beståndsdelar i den professionelles erfarenhet (Svanevie 2013). Här kan exempelvis rådande lagstiftning och fortbildning ingå. Tyst kunskap är en annan kunskapsform bestående av kunskap som inte är medveten eller kan uttryckas, men som är nödvändig för en praktik och alltid närvarar i den professionelles agerande

(Svensson, Johnsson & Laanemets 2008). Precis som alla andra är socialarbetare produkter av det sammanhang de lever i, vilket betyder att rådande normer och värderingar också utgör en kunskapsform som används i det sociala arbetet (ibid.). I den professionelles erfarenhet inryms även diskussioner på arbetsplatser om hur olika situationer hanteras, ett kunskapsutbyte som är överförbart mellan andra och där tidigare exempel ger vägledning. I detta uppstår praxis, ur vilken lärandet sker genom konkret erfarenhet av handlande, alltså genom att prova sig fram, tillrättavisas och göra om med kunniga i omgivningen där arbetet sker (Thomassen 2007).

5. Presentation och analys av empiri

I detta kapitel kommer vi att redovisa studiens resultat och analysera empirin med hjälp av vårt teoretiska ramverk. Vi kommer att redogöra för de fynd som kan härledas till studiens frågeställningar utifrån ett antal utvalda citat som är representativa för majoriteten av intervjupersonernas åsikter. I anslutning till citaten har vi valt att benämna intervjupersonerna IP 1-7 för att synliggöra vem som sagt vad. Inledningsvis kommer vi att besvara och analysera forskningsfråga 1 och därefter forskningsfråga 2.

5.1 Avgörande faktorer hos barnet och i dess omgivning

I detta avsnitt följer en presentation och diskussion av de mest framträdande och avgörande faktorerna socialsekreterarna har belyst i de barnavårdsärenden som befinner sig i gränslandet mellan frivillighet och tvång. Vi kommer att undersöka hur dessa avgörande faktorer kan förstås inom ramen för utvecklingsekologin (Bronfenbrenner 1979) samt begreppet good enough (Winnicott 1994). Inledningsvis kommer faktorer socialsekreterarna har lyft upp som viktiga i barnets direkta närmiljö att beröras, för att därefter gå vidare till mesonivån där barnets olika närmiljöer samspelar, sedan lyfts exonivån samt makronivån upp; miljöer som ligger utanför barnets direkta vardagsverklighet (Andersson 1986). Slutligen kommer en kort sammanfattning avsluta forskningsfråga 1 för att åskådliggöra hur de olika faktorerna i de olika nivåerna samspelar och påverkar varandra.

5.1.1 Barnet och föräldrarna

I utvecklingsekologins kärna finns barnet som samspelar med personer i den direkta närmiljön, vanligen familjemedlemmar, vilka till en början i stort sett omfattar barnets enda närmiljö (Bronfenbrenner 1979). Studiens intervjupersoner lade stor vikt vid såväl barnet som föräldrarna under intervjuerna, där fokus i första hand låg på att identifiera barnet och dess behov. I berättelserna kunde påverkan som den direkta närmiljön fått på barnet träda fram:

De har växt upp på det här viset, de vet ingenting annat. Vi bekräftar ju deras bild av det mamma har sagt till dem sedan de föddes; att alla är ute efter oss, vi måste hålla ihop. /IP2

Mamman kunde inte stödja pojken, hon hade sitt missbruk och allt möjligt. [...] Han hade varit placerad på behandlingshem. För han hade ett eget missbruk också. /IP5

Av citaten framgår tydligt hur barnets utveckling kommer till uttryck och påverkats av personer som ingår i dess direkta närmiljö på den så kallade mikronivån (Andersson 1986). Bronfenbrenner (1979) framhåller att det är oundvikligt att ett barn inte tar efter och påverkas av de aktiviteter och roller som en förälder ägnar sig åt, eftersom familjen är den miljö barnet konkret befinner sig i under hela uppväxten. I ovanstående ärenden har utvecklingen varit negativ och lett till ett visst tankemönster om omgivningen respektive att ett eget normbrytande beteende uppstått. Riskförhållanden i närmiljön är som vi nämnde i teoriavsnittet avgörande för barnets utveckling (Andersson 2013), vilket kan förklara så pass stora konsekvenser som att barnet utvecklar ett eget missbruk. Om det däremot finns en skyddsfaktor i barnets närmiljö kan denna väga upp en riskfaktor:

Mamman hade alkoholproblem, men det fanns en bra pappa som liksom jobbade och kompenserade. Sen dog pappan. Och då blev det kaos i familjen. /IP5

Ovan beskrivna situation visar på betydelsen av de roller som kan finnas i ett mikrosystem och vilka konsekvenserna kan bli när någon i närmiljön försvinner. Flera av socialsekreterarna belyste även den utveckling som sker med barnets stigande ålder:

Det kan vara många svårigheter, att det kan ha fungerat bra så länge barnet är litet. Sen blir barnet tonåring och då är det helt andra behov, ett eget beteende har utvecklats. Och då kanske inte föräldern hänger med i det. /IP1

Eftersom barnet som litet är begränsat till ett fåtal närmiljöer, kan det se annorlunda ut när barnet sedan blir äldre och bekantas med nya närmiljöer, som i exemplet ovan där utvecklingen ses som problematisk. Föräldraförmågan kan alltså kopplas till och förändras utifrån barnets ålder och förändrande behov. När barnet blir äldre ses det inte som lika skyddslöst som tidigare (SOSFS 1997:15), vilket gör att barnets eget beteende tillskrivs mer tyngd och att det även i sig kan vara en faktor till att LVU tillämpas. Någon socialsekreterare lyfte även att syskon i en familj kan ha olika beteenden och att det därför är viktigt att se till varje barns individuella behov:

Jag tror att han har ett annat sätt, han är annorlunda än den äldre pojken som har ett utagerande beteende. /IP7

Ovanstående citat visar hur det kan vara när ett barn har ett eget normbrytande beteende och således kräver mer omsorg av föräldern än ett syskon som inte har samma behov. Barnets beteende är således tätt sammankopplat med förälderns förmåga att tillgodose detta (Killén 2000) och visar på att en förälder kan vara tillräckligt bra för att ta hand om ett barn men inte hans syskon vid övervägande av tvångsvård. Förändringspotentialen hos föräldern betonades av flertalet socialsekreterare som en viktig faktor för att kunna ta emot stöd och kunna samarbeta för att förändra barnets situation:

Man måste även ha in någonting till föräldrarna och det är saker som kanske inte går att vårda bort. Utan det är så här, det kommer nog inte bli bättre med vissa förmågor. /IP1

Föräldraförmågan utifrån förändringspotential framställdes dessutom av samtliga socialsekreterare som starkt relaterad till föräldrarnas kognitiva förmåga och insikt:

Vi har gjort en utredning på mamman och hon har stora kognitiva svårigheter, kan inte ta in information. Då är det lönlöst att jobba förändrande, alltså om det inte finns förutsättningar och vi ser att barn lever i miljöer där de utvecklar problematik eller där deras hälsa och utveckling skadas, då finns det inga andra alternativ. /IP6

Om det är en ungdom som till exempel har en förälder med insikt, som då hade tagit emot hjälp om den behövde det - då hade de inte hamnat i tvång. /IP4

Utifrån ovanstående citat synliggörs att en förälder med mycket nedsatt kognitiv förmåga även uppfattas ha minimal förändringspotential, vilket kan leda till att socialsekreterare ingriper med tvång om barnets hälsa och utveckling riskerar att skadas. Vidare kan det uttalande som IP4 gjort ses som ett exempel på att det i en familj med en förälder som har insikt finns stora möjligheter till förändring och tvång är av den anledningen inte nödvändigt. För att vara en tillräckligt bra förälder krävs det enligt Killén (1991) både att föräldern kan erkänna de brister som barnet utsätts för i sin närmiljö och att det finns en önskan och vilja att förändra situationen genom samarbete. Om socialsekreterarna bedömer att föräldern vill samarbeta ser de också ärendet som mindre allvarligt (Ponnert 2007). Utifrån de ovanstående citaten går det därmed att utläsa att socialsekreterarna inte enbart anser att det räcker att föräldern har insikt utan det krävs även att de har en kognitiv förmåga att faktiskt se vad som behöver förändras samt en vilja att samarbeta med socialtjänsten. Det är i första hand familjen som utgör barnets direkta närmiljö och därmed spelar föräldrarnas förmåga att ge barnet tillräckligt bra omsorg en stor roll när det är fråga om att bedöma om LVU är tillämpligt. Det är viktigt att barnet ska känna trygghet samt få sina grundläggande behov tillgodosedda och då gäller det att föräldrarna kan se till dessa framför sina egna (Killén 1991). Att inte ha en vuxen person som engagerar sig i barnet och är lyhörd för dess signaler kan leda till att barnet förnekar sina egna behov och känslor och därmed påverkar det i en negativ

riktning (Lagerberg & Sundelin 2000). Det är också i de tidiga relationerna och samspelet mellan dessa som kommer att påverka hur barnet interagerar i de övriga miljöerna (Bronfenbrenner 1979). Dessa aspekter kan förklara varför socialsekreterarna i studien lagt störst fokus på just barnet och dess föräldrar.

5.1.2 Det sociala nätverkets och skolans betydelse

Utöver att lägga vikt vid samspelet mellan barnet och dess föräldrar som något betydelsefullt, var ett återkommande resonemang bland socialsekreterarna även att se till hur barnets omgivning såg ut. Andersson (1986) bekräftar att detta är viktigt att uppmärksamma, eftersom de olika närmiljöerna barnet lever i samspelar och påverkar varandra på mesonivån. Även socialsekreterarna betonade betydelsen av närmiljöernas samspel:

Han isolerade sig och gick aldrig ut, på honom hade vi haft grunder. /IP7

Barnen har levt helt isolerade, de har ett beteende som man kan se hos människor som har varit i en sekt för länge. Alltså de blir väldigt misstänksamma mot omgivningen, de var väldigt överanpassade. /IP2

Citaten ovan visar på exempel där det tydligt framgår vilka konsekvenser avsaknaden av samspel med andra närmiljöer kan få. Isoleringen uppges fungera som en grund för LVU eftersom den har lett till att barnen har uppvisat ett sektliknande beteende. En anledning till att socialsekreterarna framhöll isolering som en viktig riskfaktor kan förklaras med att ju större social isolering barnet utsätts för, desto större är risken att detta kommer att påverka hans förmåga att samspela med andra personer i omgivningen och barnets utveckling i en negativ riktning (Socialstyrelsen 2005). Att ha ett socialt nätverk sågs således som positivt:

Mamman har inte förmåga att ta hand om sina barn på egen hand. Däremot har hon släkt, en familj som ställer upp, hon har föräldrar och syskon. De här två barnen är som deras ögonstenar, jag har nog aldrig sett barn som är så väl omhändertagna. Så om man bara tittar på saker på pappret kan man tänka såhär: "Oh shit, här måste vi nog gå in med LVU". /IP2

Om det finns ett socialt nätverk omkring barnet, exempelvis en vuxen stabil person utöver föräldern som kan se till att barnet får den omsorg, kontinuitet och stabilitet hen behöver, kan vissa av de riskfaktorer som förekommer i barnets situation kompenseras, vilket ovanstående citat exemplifierar. Ett fungerande nätverk kan även ge stöd och avlastning eller förstärka den påverkan omgivningen och föräldrarna har på barnets uppväxt (Killén 1991). Om det sociala nätverket väljer att ta avstånd från familjen kan socialsekreterarna istället bli tvungna att använda tvångsåtgärder:

I nätverket sa de: "Vi orkar inte med mamman, hon har terroriserat vår familj sedan hon insjuknade i en psykossjukdom." /IP5

Det sociala nätverket ses alltså som en viktig resurs för både barn och föräldrar, eftersom det kan skydda, skapa en trygghet och bidra till en positiv identitetsutveckling hos barnet. Avsaknaden av ett fungerande nätverk, likt i ärendet ovan, kan istället leda till att både föräldrar och barn påverkas negativt, eftersom de då saknar tillgängliga resurser att vända sig till när behov uppstår (Killén 1991). Bronfenbrenner (1979) menar att om barnets föräldrar är arbetslösa och har ekonomiska svårigheter samtidigt som det saknas släktingar och vänner som kan hjälpa till kan barnets utveckling ytterligare hämmas. Eftersom närmiljöerna samspekar kan bristen på socialt stöd i en av barnets närmiljöer inte ses som isolerad till de andra närmiljöerna på mesonivån, vilket även kan få följder för exempelvis barnets skolgång (Andersson 2013; Bronfenbrenner 1979).

Skolans betydelse var en annan viktig faktor som flertalet socialsekreterare tog upp under intervjuerna. Några socialsekreterare uttryckte en viss frustration över att en icke fungerande skolgång i sig inte anses som tillräckligt skäl för LVU. Andra menade att det ibland kan vara olyckligt när barn placeras utanför hemmet trots en fungerande skolgång, eftersom de rycks upp från den enda kontinuitet och trygghet de har haft. Gemensamt för alla socialsekreterare var dock att närvara i skolan ansågs positivt:

En skyddsfaktor är att man går i skolan, för det finns ett sammanhang, det finns vuxna som förhoppningsvis reflekterar. Om man går i skolan kan du interagera med andra människor, det visar också att du har en förmåga att agera i grupp. [...] Sedan är det skolan som ger oss information. Du kan träffa föräldrar och tycka: ”ja, men det här fungerar” och så kommer det från skolan information som visar på någonting annat, det är de som träffar barnen mest. /IP3

Att socialsekreterarna framhäver skolan som en viktig miljö för barnet kan enligt Andersson (1986) beskrivas som att skolan är den miljö där mycket av barnets sociala, kognitiva och känslomässiga utveckling sker. Enligt Nygren et al. (2015) ses skolproblematik som en riskfaktor som kan påverka barnets utveckling negativt. Att det går dåligt i skolan kan handla om att barnet själv har ett utagerande beteende som kan leda till att det kan uppstå konflikter mellan lärare och vänner. Ett annat skäl kan vara att barnet avviker och uteblir från skolan för att ta hand om en missbrukande förälder (ibid.). Detta resonemang ger förståelse för varför intervjupersonerna i vår studie förknippar en icke fungerande skolmiljö med en oro för att barnet far illa, då detta kan tyda på att allt inte står rätt till i barnets hemmiljö. Andersson (1986) bekräftar detta och menar som vi tidigare har berört att det inte enbart är vad som sker i skolmiljön utan även vad som exempelvis sker i hemmiljön som barnets skolprestationer är beroende av. Saknas stöd och uppmuntran och det är bristfällig kommunikation mellan hemmiljö och skola påverkas barnets utveckling negativt (Bronfenbrenner 1979). Barnet kan inte heller bara radera de erfarenheter hen bär med sig hemifrån till skolan och vice versa; om barnet kommer hem ledsen och uppgiven efter skolan och ingen av föräldrarna har tid eller ork att förstå barnets problem kan detta få negativa konsekvenser för barnets utveckling (Andersson 1986). Detta visar att barnets olika miljöer i hög grad påverkar varandra, den problematik som finns i en av barnets miljöer kommer även att påverka samspelet mellan de andra miljöerna där barnet ingår:

När hon började förskolan satt hon för sig själv i sin hörna, hade väldigt svårt att interagera med de andra barnen. Då blir man bekymrad. /IP5

I citatet framgår det att socialsekreterare är beroende av att få information av andra närmiljöer, i detta fall förskolan, för att inhämta underlag vid utredningsarbetet. Detta för att få en helhetsbild över hur barnet fungerar i samspelet med andra personer och ifall socialsekreterarnas bild av familjen bekräftas eller inte, vilket ses som en mycket viktig tillgång när de ska ta ställning till och bedöma barnets situation. Enligt Andersson (2013) krävs detta samspel mellan miljöerna för att kunna skapa en förståelse för en individs situation och för att kunna definiera vad som missgynnar individen. Det betyder inte att varje enskild socialsekreterare måste arbeta på alla nivåer samtidigt, utan snarare att de är beroende av insyn i barnets andra miljöer. Sammantaget påvisar detta avsnitt att både det sociala nätverket och skolan tillskrivs stor betydelse. Att bara titta på hemmiljön kan ge socialsekreteraren en felaktig bild av barnets situation, då andra fungerande miljöer i barnets omgivning kan väga upp och kompensera vissa brister som finns i hemmiljön. Detta kan i sin tur medföra att socialsekreterarna inte alla gånger behöver gå in med tvångsåtgärder, vilket får stöd av Andersson (2013) som menar att skyddande faktorer i omgivningen som kan ge socialt stöd och vara alternativa förebilder kan stärka barns förmåga att klara av risksituationer.

5.1.3 LVU - en fråga om resurser?

Eftersom yttre förhållanden på exonivån också styr och påverkar barnets utvecklingsvillkor är det inte tillräckligt att endast se till de närmiljöer vi hittills har berört som omger barnet (Andersson 1986; Bronfenbrenner 1979). Detta framkom tydligt under intervjuerna då majoriteten av socialsekreterarna påpekade att det inte enbart handlar om ett ansvar att ansöka om LVU eller inte då barnet far illa:

För vi hamnar i det här yttersta ansvaret på något sätt. Samtidigt som vi inte äger frågan om resurser. Det är inte alltid så lätt att hitta matchningen mellan barns behov och de resurserna som vi har och kan sätta in till barnet. Det är en tricky bit. Ibland klarar vi det och ibland får man nöja sig med "good enough".

/IP1

Utifrån detta uttalande framgår att övervägande av tvångsvård är beroende av kommunala resurser. Två socialsekreterare framhöll att det även är ett väldigt tidskrävande arbete när de redan har en hög arbetsbelastning att ringa runt och leta efter lediga platser för att kunna placera barnet:

Samhället har ju förändrats otroligt mycket. Idag är det jättesvårt att hitta familjehem, att hitta jourhem och vi kan vänta med ett LVU för att vi inte har någon plats, vi har ingenstans att göra av barnet [...] vi har inte tillräckligt många institutioner när vi omhändertar ungdomar. Ungdomar är ute på rymmen i 2-3 månader, polisen har inte resurser att hämta dem och köra dem dit de ska så de är ute och driver runt, vad är det för vits med ett LVU då? Så det handlar inte ofta om att kunna underbygga det, utan det handlar om: vad ska vi göra med dessa barn? /IP3

Även om några socialsekreterare uppgav att de ansåg att mer resurser lades på barn än vuxna, kan vi av socialsekreterarnas uttalanden utläsa att bristen på familjehem och institutioner för barn kan vara en faktor som försvårar och påverkar socialsekreterarens bedömningar vid övervägande om tvångsvård. Detta kan förklaras med att socialtjänsten har begränsade resurser i form av budget och insatser, vilka den enskilde socialarbetaren inte kan påverka som i sin tur kan få negativa konsekvenser för klienten (Östberg 2010). Klienten tvingas istället att anpassas till den åtgärdsrepetoar som socialtjänsten har att erbjuda för stunden, trots att klientens behov kräver en annan åtgärd (ibid.). Ett tydligt exempel på detta framgår av det uttalande som IP1 gjort, då hen beskriver att man ibland får nöja sig med ”good enough” och att det är svårt att hitta den bästa matchningen för barnets behov. Ytterligare en aspekt hur faktorer i den yttre omgivningen kan påverka socialsekreterarnas bedömningar framgår av uttalandet av IP3, då polisen som är den organisation som socialtjänsten många gånger samverkar med vid omhändertaganden, inte heller har tillräckligt med resurser för att kunna bistå socialtjänsten. Att denna samverkan inte fungerar tillfredsställande mellan organisationerna, på grund av att de kommunala resurserna inte räcker till, är något som enligt Andersson (2013) indirekt kommer att påverka barnets utveckling negativt i de andra närmiljöerna. Om kommunernas utbud och utformning av stöd till barn och familjen också är bristfälliga kan detta även få

direkta konsekvenser för barnet (ibid.). Den lokala ekonomin påverkar även kvaliteten på de sociala tjänster och insatser som erbjuds familjen (Bronfenbrenner 1979), vilket i sig är ytterligare en faktor som spelar in i vilka resurser som är tillgängliga.

5.1.4 Tvångsvårdslagstiftningen – en faktor i sig?

Förhållanden på makronivå påverkar de övriga underliggande nivåerna och kan ge både direkta och indirekta konsekvenser för den verklighet barnet möter i sina närmiljöer (Andersson 1986), nivåer som vi tidigare har berört i analysen. En faktor som befinner sig på denna nivå är tvångsvårdslagstiftningen (LVU), som socialsekreterarna har att förhålla sig till i sitt arbete. Tvång sågs av många socialsekreterare i studien som ett väldigt stort ingrepp i barnets och familjens liv (jfr. Ponnert 2007):

Jag tycker att det ska gå väldigt långt, barn ska bli utsatta för mycket innan det blir ett LVU. Jag tycker att barn växer upp under fruktansvärda förhållanden som får pågå. /IP6

Det finns ju någonstans en skärningspunkt. När är det inte "good enough?" Och den skärningspunkten kan vara lite olika. /IP5

Socialsekreterarna ovan uttrycker att det ska gå väldigt långt innan tvång är tillämpligt utifrån tvångsvårdslagstiftningen och att gränsen för när det inte längre är good enough kan variera. Utifrån det kan ingripande med tvång även ses som en absolut sista utväg när det inte finns någon annan lösning. Nedanstående citat visar på hur komplexa bedömningar i detta gränsland kan vara när det gäller ett yngre barns situation:

Det finns ju de som kanske dricker varje dag, men som inte dricker så mycket att de hamnar så långt ned [...] Man skickar barnen till skolan, men de kanske skickar dem till skolan för sent varje dag. [...] De kanske inte alltid är tvättade, men de är inte alltid smutsiga heller. Att barnen är hungriga under en viss period, men det är inte alltid så och då är det svårt att hitta och veta. Men när går gränsen? När är det för mycket och det inte fungerar längre? /IP7

Förutom att ta ställning till om dessa grundläggande omsorgsbehov ansågs tillgodosedda som framgår av citatet ovan, var ytterligare en aspekt att socialsekreterarna resonerade kring tidsaspekten, då den var något som kunde påverka hur de agerar:

Det är så lätt att problematik normaliseras, att det blir såhär har det varit genom tiderna. Men det är i så fall när någonting nytt händer i ärendet, att det blir en ny omständighet eller att det kommer in något utifrån igen och man får sätta ned foten och säga att nu har vi sett detta genom åren: att den här frivilliga insatsen inte fungerar. /IP6

Från dessa citat kan vi dra slutsatsen att socialsekreterarna har svårt att avgöra när det inte längre är good enough och när samhället måste träda in, eftersom tvångsvårdslagstiftningen bara tillhandahåller riktlinjer, men inte några handfasta regler för var gränsen går mellan frivillighet och tvång. Att bedöma hur allvarlig situationen barnet befinner sig i handlar även om huruvida den är situationsbetingad eller permanent och under hur lång tid den bristande omsorgen pågått (Killén 1991). Ett av citaten belyser just detta och visar att om barnet har befunnit sig i situationen under en längre tid ses det inte som en lika akut fara för dess liv eftersom barnet då har anpassat sig till sin miljö. Enligt Ponnert (2007) måste socialsekreteraren dessutom ha införskaffat sig en moralisk övertygelse att tvång är det bästa för barnet och ibland även invänta rättslig bevisning för att säkerställa att hen tar ett väl övervägt beslut. Ett resonemang liknande detta återfinns hos flera av intervjupersonerna:

Det fanns inte tillräckligt mycket bevis. Det var tydligt att barnen hade rädsla och att det hade hänt saker, men de kunde inte beskriva tillräckligt konkreta händelser för att man skulle kunna vinna. /IP4

Detta citat visar att socialsekreteraren tvingades att avvakta med ett tvångsingripande eftersom det saknades tillräckligt med konkreta bevis. Tillsammans med uttalandet som IP7 gjorde ovan, kan detta förstås mot bakgrunden av att samhället har ställt upp vissa uttalade och outtalade kriterier

som måste uppnås för att ta till tvångsåtgärder genom LVU. I detta fall handlar det om att det ska vara konkreta bevis som visar på att barnet far illa, dock är det ändå svårt att veta var gränsen går för när det inte är tillräckligt bra. Socialtjänstens arbete påverkas således av bland annat lagstiftare, regeringen och tillsynsmyndigheter. Detta innebär att socialsekreteraren inte bara kan fatta ett beslut utifrån vad hen själv anser är en ohållbar situation för barnet, utan det krävs även att beslutet grundar sig i och följer de rådande samhällsvärderingar som uttrycks i lagstiftningen och de riktlinjer som finns (Östberg 2010).

Ett annat skäl intervjupersonerna ofta återkom till under genomförandet av studien var att det i utredningsarbetet gäller att noga överväga vilka konsekvenser ett beslut utifrån de villkor som har skapats på makronivån potentiellt skulle kunna få på mikronivån, det vill säga för barnet och familjen:

Om man omhändertar ett barn skapar man nya situationer som kan bli stora problem, som kommer att påverka barnet. Det är inte bara omhändertagandet i sig, man skiljs från föräldrarna för man är ju omhändertagen av en orsak, många gånger måste man det för man ska rädda livet. Men man skapar också nya problem. /IP5

Jag upplever att man kan dra sig från att använda tvång, alltså att använda LVU-lagstiftningen. Eller på något vis att man inte vill, för att man också är medveten om att det oftast inte går bra för de barnen som blir placerade med tvång, man har en diskurs som säger att det inte går bra för de barnen och man drar sig därför väldigt mycket från att göra det. /IP6

Enligt Ponnert (2007) kan dessa resonemang kring att LVU ses som någonting negativt för barnet bero på att socialsekreterarna ser det som ett trauma att barnet och föräldrarna separeras ifrån varandra, trots att det anses vara till barnets bästa. Många socialsekreterare har också en bristande tilltro till familjehem och ungdomsinstitutioners vårdeffekter (ibid.), exempelvis utifrån att ungdomar som placeras utanför hemmet ofta har en sämre psykisk hälsa, sämre tandhälsa samt en lägre utbildningsnivå i jämförelse med barn som inte placerats (Socialstyrelsen 2016). Detta kan tillsammans ses som faktorer som påverkar de bedömningar som

görs, vilket även framgår av citaten. Socialsekreterarnas uttalanden visar att de är medvetna om vilka konsekvenser en eventuell placering kan medföra för barnet. Även samhällets syn på tvång visade sig ha en påverkan:

Det kan sätta käppar i hjulet, det finns en misstänksamhet mot myndigheter. Många kommer till oss och: ni omhändertar barn, det är den bilden de har av oss. Man får jobba mycket i motstånd och får försöka bevisa att man inte är någon slags myndighetsrobot. /IP3

En tolkning till resonemanget ovan är att det inte anses accepterat av samhället att gripa in med tvång om situationen inte är tillräckligt allvarlig, vilket också kan vara en faktor som påverkar att socialsekreterare avvaktar med att tillämpa LVU. Enligt Andersson (1986) genomsyrar de processer som sker på makronivån alla beslut som tas på den politiska arenan. Om det råder en diskurs i samhället, som en socialsekreterare lyfter upp ovan, att det inte är bra att bli placerad med tvång, påverkas dessa tankar även av den rådande socialpolitiken. Detta eftersom det är den som till viss del sätter upp ramarna för hur synen på tvångsvårdslagstiftningen formas på den här övergripande nivån.

5.1.5 Sammanfattning - de avgörande faktorerna

Efter att ha lyft fram de viktigaste fynden vi har gjort utifrån intervjupersonernas uttalanden avseende forskningsfråga 1, går det att se att socialsekreterarna lägger mycket fokus och vikt vid faktorer i barnets direkta närmiljö. De framhåller att det är viktigt att se till hur samspelet mellan barnet och föräldrarna fungerar på mikronivån, som utgör den innersta kärnan (Andersson 2013). Det är främst barnets eget beteende och behov som hänger samman med hur socialsekreterarna ser på föräldrarnas förmåga att tillgodose dessa samt hur detta ställs i relation till deras kognitiva förmåga och förändringspotential. De processer som sker på mikronivån avspeglar sig sedan i det som sker på mesonivån, där en fungerande eller icke-fungerande skolgång kan ge socialsekreterarna en vägledning för hur barnets situation ser ut. Utöver detta lyfter socialsekreterarna även upp det sociala nätverkets betydelse, då ett fungerande nätverk som kan stödja barnet ses som en skyddsfaktor som kan kompensera och balansera upp vissa av de riskfaktorer som förekommer i en av barnets direkta närmiljöer, i detta fall främst i familjen.

Förutom detta uppmärksammar studiens intervjupersoner faktorer i form av kommunala resurser på exonivån som begränsande och något som kan göra att de tvingas att avvakta med att ta ett LVU. Slutligen på den övergripande makronivån där tvångsvårdslagstiftningen återfinns, visar det sig att socialsekreterarna i hög utsträckning är styrda av de samhällsvärderingar som lagstiftningen grundar sig på när de ska bedöma om barnets situation är good enough eller om tvångsåtgärder behöver vidtas. Ett återkommande mönster som vi uppmärksammade när diskussion kring tvångsvårdslagstiftningen fördes, var att samtliga socialsekreterare hade svårt att uttrycka var denna gräns och allvarlighetsgrad går. Många menade att denna gräns är flytande och varierar från ärende till ärende, beroende på vilken problematik som anses föreligga och om skyddsfaktorerna i barnets miljö överväger de riskfaktorer som finns. Intervjupersonerna tryckte på att kriterierna för LVU är höga och menade att vissa barn får växa upp med föräldrar som inte är perfekta, men ändå good enough. Om barnen levt under dessa förhållanden under en längre period hade det också påverkan på bedömningarna.

En sammantagen bild som framträder ur detta analysavsnitt när det gäller att bedöma om barnets situation kräver tvångsåtgärder är att socialsekreterarna har ett helhetsperspektiv med barnet som en central utgångspunkt. Detta visar på att barnets utveckling måste ses utifrån sitt sammanhang, eftersom barnet ingår i en dynamisk omgivning med föränderliga omgivningsfaktorer på alla nivåer och miljöer som hen befinner sig i (Andersson 1986: Bronfenbrenner 1979). Alla dessa olika nivåer barnet ingår i interagerar även med varandra och kan därmed inte ses som isolerade ifrån varandra (ibid.). Detta leder också till, som vi belyst i detta avsnitt, att det därmed inte går att endast grunda ett beslut utifrån att det finns brister i en av barnets miljöer, exempelvis skolan, utan det är en rad andra aspekter som påverkar dessa beslut på de övriga nivåerna. Det handlar om att göra en avvägning om vilka risk- och skyddsfaktorer som finns i barnets olika miljöer och därefter se hur ramarna som återfinns på exonivån i form av resurser samt hur de kriterier som ställts upp genom tvångsvårdslagstiftningen på makronivån överensstämmer med de beslut socialsekreterarna väljer att ta.

5.2 Kunskapsanvändning vid övervägande av tvångsvård

Som vi sett i det föregående analysavsnittet är det svåra avvägningar socialsekreterarna ställs inför när de bedömer ett barnavårdsärende som befinner sig i gränlandet mellan frivillighet och tvång. Intervjupersonerna har pekat ut liknande faktorer som avgörande i dessa ärenden, dock har vi märkt att de har haft svårt att uttrycka vad faktorerna grundar sig på. I detta avsnitt ämnar vi därför presentera och diskutera några av de mest framträdande fynd avseende socialsekreterarnas kunskapsanvändning för att besvara forskningsfråga 2. Analysen har främst skett med EBP (se t.ex Svanevie 2013) och handlingsutrymme (se t.ex Lipsky 1980) som teoretiska verktyg. Dispositionen har skett utifrån vilka kunskapskällor socialsekreterare använder sig av med utgångspunkt i de tre ben som utgör EBP; den professionelles erfarenhet, klientens situation och önskemål samt vetenskap och forskning. Dessa delar sammanvävs och fördjupas sedan i en kortare sammanfattning.

5.2.1 Den professionelles erfarenhet

5.2.1.1 Kollegor och chefer

Det svar som låg närmast till hands för socialsekreterarna gällande vilken kunskapskälla de använder sig av var ett unisont: ”kollegor och chefer”. Utöver att ta del av kunskap utifrån erfarenheter som kollegor och chefer förvärvat, uppgavs socialsekreterarna även inhämta stöd och andra perspektiv på ärenden ifrån sina arbetskamrater:

Mycket genom att vända sig både till bra ledarskap, chefer och dem som faktiskt har kunskap och tar de formella besluten och ansvarar, mest på ärendehandledning exempelvis, [...] att man har intern handledning med förste socialsekreterare eller sektionschefer. /IP6

Det är bra att ha äldre kollegor, jag har en kollega som är äldre än jag som har jobbat mycket längre och jag bollar alltid med henne. Och hon bollar också med dem som är yngre. /IP3

I teoriavsnittet beskrevs att den evidensbaserade praktiken har en kritisk hållning till auktoritet. Detta leder exempelvis till att den som sitter inne på störst kunskap i sammanhanget inte behöver vara den äldsta, mest erfarna kollegan, utan denna

kan lika väl överglänsas av en yngre professionell förmåga (Bergmark & Lundström 2006), vilket IP3 bekräftar är ett förhållningssätt socialsekreterare ute på fältet har. Citaten ovan bekräftar tidigare forskningsresultat angående att socialsekreterare oftast använder sig av praktikbaserad kunskap, till stor del i form av kollegors erfarenheter. Avby, Nielsen och Ellström (2015) menar att en möjlig förklaring till detta är att erfarna kollegor fungerar som lättillgängliga källor med kunskap som smidigt går att applicera på sitt eget arbete, vilket dock hämmar socialsekreterare att vända sig till källor utanför sin miljö. Utifrån att barn- och ungdomsutredningsverksamheter är drabbade av hög arbetsbelastning och personalomsättning (Östberg 2010) gör vi tolkningen att socialsekreterarna på grund av dessa aspekter inte har möjlighet att fördjupa sig i annan kunskap.

5.2.1.2 Andra professioner

Av de svar våra intervjupersoner har gett har vi sett att kunskap även inhämtas från professionella i andra organisationer och miljöer:

Det händer att jag pratar med psykiatrin emellanåt om det handlar om det.

Det är de som är experter. /IP2

Om stadsjuristen tror att man kan, så kan man. Oftast lyssnar alla på dem.

[...] Stadsjuristerna talar utifrån lagen, men också utifrån praxis och tidigare mål. De sitter ju på all den kunskapen. Och att man då någonstans blir tryggare i sina bedömningar kring när det är allvar. /IP4

Ovan framgår att socialsekreterare uppfattar andra professioner som innehavare av specialkunskaper inom ett givet område, vilket även ses som en trygghet när socialsekreteraren inte själv riktigt vet hur hen ska agera. Utifrån att vi tidigare gjorde tolkningen att socialsekreterare inte hinner vända sig till kunskapskällor utanför den egna arbetsplatsen, visar ovanstående citat på motsatsen. Detta kan bero på att intervjupersonerna inte vill belasta sina kollegor ytterligare genom att avsätta tid till att rådfråga dem. Vidare ser socialsekreterarna på sig själva som insamlare av dessa kunskaper som sedan ska sammanfogas till en helhetsbedömning:

Mycket vilar på professionella samarbetspartners för vår del. Om det sen är privata eller offentliga eller vad det är, så bygger mycket på deras uttalanden, sammanfattningar och bedömningar som vi sedan tar till oss och gör en helhetsbedömning. [...] Vi är rätt beroende av externa källor. /IP1

Andra professioner kan dock utifrån sin verksamhet ha ett annat perspektiv och därmed en annan uppfattning om vad som behöver göras i det enskilda ärendet, något som kan påverka de bedömningar socialsekreterarna gör när de ställs inför att ansöka om tvångsvård:

Det är många andra krafter som styr där, för du jobbar mot andra verksamheter; BUP, behandlingshem, det är inte sällan vi har olika uppfattningar om vad som behöver göras, där vi inte har samma syn på saker och ting där tappar du också. [...] Om våra samarbetspartners inte skriver något som visar på hur allvarligt det är kan du aldrig motivera ett LVU. /IP3

Ovanstående citat visar på att socialsekreterarna helst väljer att vända sig till kollegor och chefer på sin arbetsplats när de arbetar med ett svårbedömt barnavårdsärende. Andra professioner, exempelvis stadsjurister eller andra samarbetspartners, uppges också ha en viktig roll, om än inte alltid i positiv bemärkelse. För att en motivering i en ansökan om LVU ska gå igenom i förvaltningsrätten framhålls det i sistnämnda citat att det är nödvändigt att andra professioner delar socialsekreterarens uppfattning. Utifrån EBP kan socialsekreterarnas resonemang ovan ses som exempel på hur den professionelles erfarenhet utvecklas och förnyas genom lärande som har förvärvats från den egna verksamheten, vilket är centralt för att kunna arbeta evidensbaserat (Svanevie 2013).

5.2.1.3 Personlig erfarenhet

Den egna verksamheten är även platsen där socialsekreterarens egna erfarenheter från tidigare ärenden har sitt ursprung:

Jag har ju sett så otroligt många barn att det är klart att det handlar om ens erfarenhetsbank man har med sig. I tryggheten i att när jag ser den här

situationen tänker jag på det här och det här. /IP5

Det kan vara att man omhändertagit en annan ungdom på samma, liknande grunder. Då kan man vara mer säker på det. För vi gjorde så då och det gick igenom. /IP4

Genom att se tillbaka på tidigare ärenden som socialsekreterarna har arbetat med har de skapat egna referensramar att förhålla sig till, vilket kan leda till att de på ett effektivare sätt kan identifiera avgörande faktorer i andra ärenden. Eftersom socialarbetare har stor frihet att handla inom gräsrotsbyråkrati (Lipsky 1980) innebär det att sätten att agera på kan variera. Risker med att använda sig av vad som har ansetts fungera respektive varit lönlöst utifrån sin yrkeserfarenhet som central kunskapskälla, kan vara att ett visst tunnelseende uppstår. Detta kan medföra att socialarbetaren bara ser sådana faktorer hen känner igen sedan tidigare och går miste om små, men viktiga skillnader som kan komma att påverka utfallet i ärendet. Det är också sannolikt att handlingarna och effekterna som rör klienten kommer att se olika ut beroende på vilken socialsekreterare som agerar. Även personliga erfarenheter ansågs betydelsefulla och belystes av några socialsekreterare. Vissa nämnde att de jämförde ungdomar i aktuella barnavårdsärenden med hur de själva varit i den åldern, medan andra hänvisade till sin egen familjesituation:

Det finns inget värre om man själv är mamma. Jag har inte svårt att identifiera mig med de här mammorna och man blir fruktansvärt ledsen. För att kunna göra jobbet måste man tänka och hålla fokus på barnet. Då får man också tänka på sitt eget barn om det hade haft det så. Vi jobbar ju inte för mammorna, vi jobbar för barnen. /IP3

Här tas eget föräldraskap upp som en aspekt som kan vara styrande i barnavårdsärenden. Att som socialsekreterare kunna sätta sig in i hur situationen kan upplevas av en klient tyder på empatisk förmåga, vilket är en nödvändig grund i den personliga kompetensen för ett evidensbaserat arbete (Oscarsson 2009). Intervjupersonen ovan visar snarare på sympatisk förmåga som känner sig ledsen och ger uttryck för att tycka synd om mamman i ärendet, vilket

socialsekreteraren sedan lyfter är problematiskt och menar att fokus istället bör ligga på barnet. Detta kan förstås som ett exempel på hur det kan vara för en gräsrotsbyråkrat i dilemmat i positionen mellan medborgare och myndighet. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) menar att utfallen kan se olika ut beroende på om socialsekreteraren i huvudsak använder sitt handlingsutrymme till att relatera till det mellanmännliga samspelet med klienten eller till organisationens uppdrag. Dessa aspekter kan krocka med varandra och på så sätt troligtvis försvåra det handlingsutrymme socialsekreteraren har anförtrots. Om ett tvångsomhändertagande av barn är aktuellt ses det utifrån olika perspektiv beroende på om socialsekreteraren utgår från att hon är mamma jämfört med utifrån kraven som är uppställda i lagen. Genom att se det ur en förälders perspektiv kan resonemangen kring tvångsomhändertagande möjligen få en mildare framtoning eftersom socialsekreteraren då handlar mer mellanmännligt, vilket även kan leda till ett lindrigare agerande. Hur handlingsutrymmet används får således även konsekvenser för det enskilda barnet

5.2.1.4 Normer och värderingar

Samhället vi lever och verkar i genomsyras av normer och värderingar, vilka även präglar de resonemang socialsekreterarna för vid dessa komplexa barnavårdsärenden, om än inte alltid medvetet:

Samtidigt får man försöka se det positiva; flera av dem har numera kompisar, de är ute på saker på ett annat sätt. De är lite obstinata ibland: "Nä, jag orkar inte prata då". Det skulle de aldrig ha sagt för 1,5 år sedan. /IP2

Här påvisas normen om hur en ungdom bör vara och den positiva tillskrivelsen det får när detta uppfylls. Synen på normerna kan variera beroende på vilka värderingar socialsekreteraren har:

Sedan så hade hon haft sex och hon var 13 och det tycker inte jag att vi bara ska säga: jaja. /IP3

Samtidigt handlar det om att: är det okej att en 15-åring tar en massa droger och tar kokain? Nej. Då är jag rätt glad att jag har myndighetsutövning och

kan försöka göra någonting åt den situationen. /IP1

Här synliggörs normer angående sex och droger, där det är tydligt att dessa normer ställs i relation till barnens ålder. Om ungdomen ovan till exempel hade varit 17 år istället för 13 år, hade beteendet antagligen inte setts som normbrytande. Normer är bundna till vilken kontext och tid det rör sig om och därför är det viktigt att inta ett medvetet och kritiskt förhållningssätt till dem (Rosen 1994). När ett normbrytande beteende upptäcks värderas det av berörd socialsekreterare, precis som i ovanstående exempel. Det innebär att ungdomen uppmärksammas, vilket kan tänkas vara på både gott och ont. Normen om att droger är skadligt fungerar här som en kompass för socialsekreteraren och används för att definiera vad som inte anses som ett acceptabelt beteende, då det avviker från normen. Detta är ett exempel på att socialt arbete är en normativ praktik (jfr. Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

I gräsrotsbyråkratens relativt stora handlingsutrymme ingår myndighetsutövning, vilket socialsekreteraren ovan beskriver att hen värdesätter. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008:24) menar att handlingsutrymme i sig varken är bra eller dåligt, utan betonar att det är "en nödvändig aspekt i socialt arbete där socialarbetaren ställs inför varierande behov och oförutsägbara händelser". Ovanstående exempel visar på hur och när denna nödvändiga aspekt kan komma till användning. Genom att ställa en motfråga kan handlingsutrymmet fungera som ett sätt för klienten att börja reflektera över sin situation, vilket kan leda till en dialog klient och socialsekreterare emellan. Om handlingsutrymmet varit mer begränsat är det osäkert om en personlig välmening hade framkommit i arbetet mot drogfrihet, vilket av klienten hade kunnat förstås som fyrkantigt och i långa loppet inte lett till någon förändring.

5.2.2 Barnet och familjen som experter

I beskrivningarna av barnavårdsärenden som legat i gränslandet mellan frivillighet och tvång framkom det att samtliga socialsekreterare i varje ärende gör bedömningar baserade på vilka förutsättningar och önskemål individen och

familjen framför dem har. Familjen ses av flertalet socialsekreterare som den viktigaste kunskapskällan:

Men framför allt ska vi ändå, i alla fall min utgångspunkt, är att höra familjen - "hur ser ni på det hela?" Ha den utgångspunkten: "Berätta - hur är det för er?" /IP5

Det allra viktigaste är den jag har framför mig. Vilka är de? Hur kan jag hjälpa dem? Vad är de intresserade av? Vart vill de? /IP1

Här påvisas hur socialsekreterarna väljer att använda sitt handlingsutrymme till att lyfta klienternas röster. Graden av hänsyn till barnets och familjens vilja kunde variera, det framkom dock att klientens önskemål kunde vara avgörande även i de fall där det kunde vara i konflikt med andra aspekter:

Ska vi omhänderta honom och sätta honom på låst? För han ville inte vara kvar där. Man måste ju tänka på barnets bästa. Och då är det bästa att sätta honom på låst institution, vilket enbart kommer bli förvaring. Han ville hellre ha frivård, det var det han trodde skulle passa honom bäst. [...] Och då gick vi inte in med en ansökan. /IP4

Att klientbilden är vanligt förekommande i socialsekreterares kunskapsanvändning stämmer väl överens med vad tidigare studier har kommit fram till (jfr. Nordlander 2006). Avvägningen som beskrivs i citatet ovan visar på en situation där barnets bästa och klientens önskemål ställdes mot varandra. Utfallet blev ett beslut som vilade på vad ungdomen önskade, trots det svaga medhålet utifrån en så pass viktig aspekt som barnets bästa. En möjlig orsak till varför ett omhändertagande avfärdades kan vara att socialsekreteraren föredrog en lösning där ungdomen visade på motivation, vilket i sin tur kunde öka chanserna till förändring på lång sikt. Detta sätt att arbeta på är ett tydligt exempel på hur klienten görs till expert och hur klientdelen i EBP införlivas i praktiken (Socialstyrelsen 2012; Svanevie 2013; Oscarsson 2009). Det visar även på hur en gräsrotsbyråkrats handlingsutrymme kan se ut, då socialsekreteraren utifrån organisationens bestämda uppdrag kunde välja hur hen skulle agera. Svensson,

Johnsson och Laanemets (2008) menar att handlingsutrymme inte enbart handlar om att ha möjlighet att välja, utan också om att ha kompetens att bedöma rimligheten i valen, vilket ovanstående socialsekreterare kan sägas göra då hon väger olika realiserbara alternativ och dess konsekvenser. Vi såg även hur det kan se ut när en socialsekreterare inte ser klienten som expert:

Det fanns massor med konstigheter där så att vi kom dit och alltså det var solklart: det blir LVU. Och när man pratade med henne kände man att hon fattar ju ingenting. /IP3

Som vi tidigare berört ges den kognitiva förmågan hos föräldern stor tyngd i barnavårdsärenden och ses även som betydelsefull för hur mycket socialsekreteraren tar dennes önskemål i beaktande. En anledning till att mammans vilja inte var styrande i ärendet som berörs ovan kan vara att övriga delar i EBP och rådande lagstiftning starkt motsade mammans vilja, vilket kan ha lett till att hennes önskemål inte gavs samma tyngd (Socialstyrelsen 2012). Det går inte heller att utesluta att socialsekreteraren förblindas av den uppfattning hon i ett tidigt stadie har bildat sig om mamman. Denna attityd gör att socialsekreteraren ser sin kunskap som viktigare och bättre och följderna blir att hon inte använder klienten som kunskapskälla, vilket motstrider EBP, där inget av de tre benen ses som mer betydelsefullt än något annat (Bergmark & Lundström 2006).

5.2.3 Vetenskap och forskning

Utifrån de socialsekreterare som deltagit i denna studie framträder en medvetenhet kring vetenskap och forskning och att detta element bör användas i praktiken. I de ärenden där socialsekreterarna kände sig osäkra framhöll de framförallt att det var viktigt att kunna ta in forskning som kunde bekräfta vilka konsekvenser den problematik som förelåg i barnets situation kunde ge för framtiden. Vidare påtalade de hur de själva såg på tillämpandet av forskning i sitt arbete:

Man har fått väldigt mycket mer forskning, och där tycker jag att vi socialarbetare

har ett ansvar att uppdatera oss kring det; anknytning, mentalisering, risk och skydd. Att kunna förmedla det på ett begripligt sätt. Så det inte är tycka. /IP5

Jag har ofta hänvisningar till det faktiskt. Man kanske inte behöver i alla utredningar, men i en del behöver man ha forskning. [...] I nästan alla brukar jag ha vetenskapliga referenser på något sätt. Socialstyrelsen finns det ganska mycket att hitta på och vår arbetsgivare köper in böcker också. /IP2

Citaten ovan demonstrerar hur kunskapsanvändande av vetenskap och forskning förmedlas vidare till familjen i det enskilda ärendet med hänvisning till att bedömningarna inte ska handla om tyckande respektive att den är nödvändig att presentera i vissa utredningar. Genom att regelbundet ta till sig av tillgänglig forskning får socialsekreteraren kunskap om exempelvis vilka insatser som har god effekt (Svanevie 2013). Förutom detta menade flera intervjupersoner att de använder sig av vetenskaplig litteratur för att underbygga och söka stöd till argumenten i sina bedömningar:

Behöver jag mer kunskap om missbruk och hur det påverkar föräldraförmågan får jag skaffa den genom litteratur. Man försöker samla på sig bra faktaunderlag till sina bedömningar. Och när det är gränsfall och man inte riktigt vet, då kan detta bli ännu viktigare. /IP6

Det var det här med forskning kring åldern när man placerar. Det hade jag ganska mycket med mig för jag tyckte att det kunde bekräfta det jag såg. /IP7

Tidigare studier har visat att vetenskap och forskning används i relativt liten utsträckning i socialsekreterares arbete, särskilt när det kommer till skriftliga utredningar (Nordlander 2006; Avby, Nielsen & Ellström 2015). Angivna orsaker till varför forskning sällan används av socialsekreterare är exempelvis att klienten kan uppleva den som krånglig och skjuta den ifrån sig eftersom den ses som generell och därmed inte är applicerbar på en enskild individ (Avby, Nielsen & Ellström 2015; Ponnert 2007). Till skillnad från vad tidigare studier har visat, kan vi se ett annat mönster då socialsekreterarna i denna studie genomgående framhävt att de värdesätter vetenskap och forskning. Ingen av dem har uppgett att vetenskapligt innehåll i barnavårdsutredningar skulle komplicera den berörda

familjens förståelse kring sin situation. En möjlig förklaring till att detta resultat markant skiljer sig från tidigare studier kan vara att denna studie undersöker ärenden som befinner sig i ett gränsland och att det därmed blir ännu viktigare att vila sina bedömningar på vetenskapligt stöd. Utifrån EBP minskar risken för att arbetet blir godtyckligt om vetenskap och forskning tillämpas, även om det också innebär att socialsekreterarens handlingsutrymme inskränks (Svensson, Johnsson & Laanemets 2008).

5.2.4 Sammanfattning - kunskapsanvändning

När socialsekreterarna som deltog i studien fick en direkt fråga om vilken kunskap de använder när de arbetar med de barnavårdsärenden som ligger i gränslandet mellan frivillighet och tvång, upptäckte vi att de flesta hade svårt att ange en specifik kunskapsform, ett resultat i likhet med Nordlanders (2006). Däremot framgick det vid varje intervjutillfälle vilken kunskap socialsekreterarna använder sig av. Intervjupersonerna menade vidare att det var svårt att peka ut en avgörande kunskapskälla som var mer betydelsefull än någon annan. De ansåg att det handlar om att göra kvalificerade bedömningar där tyngden läggs vid helheten, utifrån en sammanslagning av olika kunskapsformer. Sammanslagningen vilar på de olika kunskapskällor som tidigare har presenterats: Den professionelles erfarenhet, klienten som expert respektive vetenskap och forskning. Den professionelles erfarenhet kan förstås utifrån praxis som består av kunskap och erfarenheter från kollegor och chefer, andra professioner och personlig erfarenhet, kategorier som har använts i denna studie. Även normer och värderingar vägleder socialsekreterarna vid övervägande av tvångsvård. Utifrån detta ser vi att de olika kunskapsformerna hänger ihop och är beroende av varandra, vilket kan tolkas som att socialsekreterarna utövar EBP (Svanevie 2013). Att olika kunskaper används och vägs mot varandra tyder på att socialsekreterarna utnyttjar det handlingsutrymme de har som gräsrotsbyråkrater (jfr. Lipsky 1980), exempelvis genom att i ena ärendet förlita sig på klientens önskemål, medan handlingsutrymmet i andra ärendet tillämpas utifrån att socialsekreteraren väljer att ta stöd av en annan profession. Sett till de tre benen EBP-modellen vilar på är de alla införlivade i socialsekreterarnas kunskapsanvändning, där den professionelles erfarenhet utifrån kollegor och

chefer används i störst utsträckning, medan klienten framför dem ses som viktigast. Vetenskap och forskning används vid övervägande av tvångsvård i högre grad än tidigare studier visat. Detta kan ha att göra med att EBP är en relativt ny modell (Bergmark & Lundström 2006) och att integreringen av de tre benen ännu inte till fullo omvandlats i praktiken och används i samma utsträckning. Sammanfattningsvis tyder detta på att socialsekreterarna använder sig av en bred kunskapsbas.

6. Avslutande diskussion

För att återknyta till studiens syfte som var att undersöka hur socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar resonerar kring de barnavårdsärenden som befinner sig i gränslandet mellan frivillighet och tvång, har vi med hjälp av kvalitativa intervjuer fått fram ett resultat som visar att det är ett högst komplext arbete socialsekreterare utför. Bedömningarna påverkas av en rad olika faktorer både i barnets direkta närmiljö och omgivning, men även faktorer på en mer övergripande nivå (jfr. Ponnert 2007). Av socialsekreterarnas berättelser går det inte heller att uttala sig om en entydig allvarlighetsgrad som måste ha passerats för att socialsekreterarna ska kunna ingripa med tvångsåtgärder eftersom det hela tiden görs individuella bedömningar där risk- och skyddsfaktorer vägs mot varandra och där inget ärende är det andra likt. Resultatet bekräftar det vi framhöll i problemformuleringen; att det finns ett gränsland mellan frivillighet och tvång.

Avgörande faktorer socialsekreterarna lägger fokus på i detta gränsland är samspelet mellan barnet och föräldrarna, skolan respektive det sociala nätverket. Även tvångsvårdslagstiftningen är en faktor de måste förhålla sig till samt de kommunala resurser som finns att tillgå. I dessa ärenden som befinner sig i gränslandet behöver besluten motiveras särskilt noggrant för att de ska anses vara försvarbara. Det är därför viktigt att socialsekreterarna har en bred kunskapsbas att utgå ifrån, där forskning är exempel på en kunskapsform som används för att bekräfta och inhämta stöd till det som ses problematiskt i ärendet.

Socialsekreterarna uppgav att det var viktigt att ha ett helhetsperspektiv i bedömningarna, vilket tyder på att de har kunskap om utvecklingssekologi och

utifrån denna kunde peka ut avgörande faktorer hos barnet och i dess omgivning. De pratade även omedvetet utifrån att de har kunskap om good enough-begreppet. Att dessa teorier har vävts in i deras resonemang tyder på att de använder forskning i hög grad och att forskningsfrågorna i studien kan sammankopplas. Deras kunskap påverkar hur det handlingsutrymme ett arbete som socialsekreterare ger upphov till används och motiveras. Av socialsekreterarnas resonemang kunde vi också utläsa att en stor del av deras kunskap är oreflekterad och bygger på intuition, vilket kan förstås som att de använder tyst kunskap. Denna införstådda kunskap har varit svår att förmedla i analysen, men har framträtt tydligt under alla intervjuer.

Efter att ha slutfört studien är vi medvetna om att den bild som vår studie förmedlar till viss del kan ses som ofullständig, eftersom vi utifrån ramen för studien inte har haft tid eller utrymme att ytterligare gå in på djupet. Då det är problematiskt att intervjupersonerna endast varit fördelade över två kommuner finns det anledning att framöver göra en mer omfattande studie med större geografisk spridning. Det hade varit av intresse att se ifall resultatet avseende brist på familjehem är ett återkommande mönster som går att se i hela landet, exempelvis titta på om det är speciellt utmärkande för socialt utsatta och belastade områden. I denna studie har socialsekreterarna när det gäller övervägande av tvångsvård i liten utsträckning berört faktorer på utvecklingsekologins exonivå. Då tvångsvård kan vara ett livsavgörande ingrepp för barnet hade det varit intressant att se hur socialtjänsternas redan hårt ansatta verksamhet med hög personalomsättning och arbetsbelastning gör att socialsekreterarna tar fler eller färre LVU. Andra funderingar som är relaterade till det beforskade ämnet och som har väckts under studiens gång, vilka vi anser att det behövs mer forskning om är: Vilken betydelse har privatiseringar och andra samhällsförändringar haft som gör att socialtjänsten inte kan möta upp de ökade behov av placeringar utanför hemmet som finns idag? I vilken utsträckning uppfattar klienter i barnavårdsärenden att deras situation och önskemål tas i beaktande av socialsekreterare?

Avslutningsvis vill vi återkoppla till studiens inledande resonemang, där vi tog upp att socialsekreterare har ett viktigt ansvar för barn och unga, om än ett ansvar som ofta kritiserar. Detta ansvar är inte alla gånger så lätt att förvalta när tvångsvårdslagstiftningen har ställt upp kriterier som inte alltid överensstämmer med socialsekreterarens professionella bedömning, speciellt inte i de ärenden som befinner sig i gränslandet mellan frivillighet och tvång:

Det finns ju de som kanske dricker varje dag, men som inte dricker så mycket att de hamnar så långt ned, som ändå kan upprätthålla på ett ungefär. Man skickar barnen till skolan, men de kanske skickar dem till skolan för sent varje dag. De ser till att barnen har kläder, men de kanske inte alltid är rena. De kanske inte alltid är tvättade, men de är inte alltid smutsiga heller. Ibland kanske de får mat under en period och ibland kanske de får lite mat så där upp och ned. Att barnen är hungriga under en viss period, men det är inte alltid och då är det svårt att hitta och veta. Men när går gränsen? När är det för mycket och det inte fungerar längre? /IP7

Detta träffsäkra citat ger en inblick i socialsekreterares verklighet där ett givet facit att förhålla sig till saknas. Något som även kan förklara varför de titt som tätt kritiserar i media, då det inte alla gånger är självklart: Vart går gränsen och när är det nog?

Referenslista

- Ahrne, Göran & Peter Svensson (2011) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Andersson, Bengt-Erik (1986) *Utvecklingsekologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Gunvor (2013) Utvecklingsekologi och sociala problem. I: Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem*. 2:a uppl. Stockholm: Natur och Kultur.
- Aspers, Patrik (2011) *Etnografiska metoder*. 2:a uppl. Malmö: Liber.
- Avby, Gunilla, Per Nielsen & Per-Erik Ellström (2015) Knowledge use and learning in everyday social work practice: A study in child investigation work. *Child & Family Social work*.
- Bergmark, Anders & Tommy Lundström (2006) Mot en evidensbaserad praktik? - Om färdriktningen i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*. Nr 2. Pp 99-113.
- Bronfenbrenner, Urie (1979) *The Ecology of Human Development. Experiments by nature and design*. Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press.
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2:a uppl. Malmö: Liber.
- Dahlin-Ivanoff, Synneve (2011) Fokusgruppsdiskussioner. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2011) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Jergeby, Ulla & Knut Sundell (2008) Evidensbaserat socialt arbete. I: Ulla Jergeby (red.) *Evidensbaserad praktik i socialt arbete*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Johnsson, Eva, Leili Laanemets & Kerstin Svensson (2008) Den professionella blicken - bedömningar i socialt arbete. I: Karin Jonnergård, Elin K Funck & Maria Wolmesjö (red.) *När den professionella autonomin blir ett problem*. Växjö: Växjö Universitet.
- Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning & socialt arbete*. Malmö: Liber.

- Karlsson, Mia (2011) Så blev deras liv ett rent helvete. *Expressen*, 6 november. [<http://www.expressen.se/nyheter/dokument/sa-blev-deras-liv-ett-rent-helvete/> Hämtat: 2016-03-09.]
- Killén, Kari (1991) *Svikna barn. Om bristande omsorg och vårt ansvar för de utsatta barnen*. 2:a uppl. Oslo: Kommuneförlaget AS.
- Killén, Kari (2000) *Barndomen varar i generationer. Om förebyggande arbete med utsatta familjer*. Oslo: Kommuneförlaget AS.
- Lagerberg, Dagmar & Claes Sundelin (2000) *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Larsson, Anna (2006) Tjugotusen rosor hjälper inte Bobby. *Svenska Dagbladet*, 11 maj. [<http://www.svd.se/tjugotusen-rosor-hjalper-inte-bobby> Hämtat: 2016-03-14.]
- Leviner, Pernilla (2014) Child protection under Swedish law - legal duality and uncertainty. *European Journal Of Social Work*, 17, 2, pp. 206-220 15p.
- Lipsky, Michael (1980) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lundström, Tommy (2004) Mellan vardag och dramatik. Pressens bevakning av socialt arbete med utsatta barn och unga. I: Helena Blomberg, Christian Kroll, Tommy Lundström & Hans Swärd (red.) *Sociala problem och socialpolitik i massmedier*. Lund: Studentlitteratur.
- May, Tim (2011) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordlander, Lars (2006) *Mellan kunskap och handling. Om socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbetet*. Diss. Umeå: Umeå Universitet.
- Nygren, Lennart, Disa Edvall Malm, Malin Eriksson & Kerstin Hamreby (2015) *Barnavårdskarriärer. En studie av risktecken och insatser för unga vuxna som varit föremål för omfattande interventioner från socialtjänst, skola och hälso- och sjukvård*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Oscarsson, Lars (2009) *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten. En introduktion för praktiker, chefer, politiker och studenter*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Parton, Nigel (1998) Risk, Advanced Liberalism and Child Welfare: The Need to Rediscover Uncertainty and Ambiguity. *The British Journal of Social Work*, 1, pp. 5-27.

Ponnert, Lina (2007) *Mellan klient och rättssystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. Diss. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Ponnert, Lina (2015) Inledning. I: Lina Ponnert (red.) *Utredningsarbete i den sociala barnvården*. Malmö: Gleerups.

Prop. 1989/90:28. Regeringens proposition om vård i vissa fall av barn och ungdomar.

Rennstam, Jens & David Wästerfors (2011) Att analysera kvalitativt material. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Rosen, Aaron (1994) Knowledge Use in Direct Practice. *Social Service Review*, vol.68, no.4, pp.561-577.

SFS 1990:52 *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*.

SFS 2001:453 *Socialtjänstlag*.

Socialstyrelsen (2005) *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn - vad finns det för kunskap?* Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2012) *Om evidensbaserad praktik*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2015) *Utreda barn och unga - handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2016) *Individ- och familjeomsorg - Lägesrapport 2016*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOSFS 1997:15. *Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*. Socialstyrelsens allmänna råd. Stockholm: Socialstyrelsen.

Stokes, Jacqueline & Glenn Schmidt (2012) Child Protection Decision Making: A Factorial Analysis Using Case Vignettes 2012. *Social Work*, 57, 1, pp. 83-90 8p.

Sundell, Knut, Tine Egelund, Cecilia Andrée Löfholm & Catrine Kaunitz (2007) *Barnavårdsutredningar - En kunskapsöversikt*. Stockholm: Gothia förlag.

Svanevie, Kajsa (2013) *Socialt arbete som evidensbaserad praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Svensson, Kerstin, Eva Johnsson & Leili Laanemets (2008) *Handlingsutrymme. Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.

Svensson, Peter & Göran Ahrne (2011) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Sveriges Radio (2015) Allt gick fel... det är ju alldeles riktigt. *Sveriges Radio*, 4 juli.
[<http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=105&grupp=21060&artikel=6203875> Hämtat: 2016-05-20.]

Thomassen, Magdalene (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis. Introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Vidlund, Susanna (2008) Fallet skakade mig in i hjärterötterna. *Aftonbladet*, 28 mars. [<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article11931924.ab> Hämtat: 2016-03-14.]

Wiklund, Stefan (2006) *Den kommunala barnavården - om anmälningar, organisation och utfall*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

Winnicott, Donald (1994) *Ord till föräldrar*. Lund: Natur och Kultur.

Östberg, Francesca, Eva Wåhlander & Pia Milton (2000) *Barnavårdsutredningar i sex kommuner – en vinjettstudie*. Diss. Stockholm: Socialstyrelsen.

Östberg, Francesca (2010) *Bedömningar och beslut. Från anmälan till insats i den sociala barnavården*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

Bilaga 1.

Förfrågan om deltagande i en studie om hur du som socialsekreterare resonerar vid svårbedömda barnavårdsärenden

Hej!

Vi heter Camilla Mörk och Sandra Lindquist och studerar termin 6 av 7 på socionomprogrammet vid Lunds Universitet. Denna termin skriver vi vår kandidatuppsats under handledning av universitetslektor Karin Kullberg vid Socialhögskolan i Lund. Nu söker vi deltagare till vår studie!

Syftet med vår studie är att undersöka hur socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar resonerar kring barnavårdsärenden som befinner sig i gränslandet mellan frivillighet och tvång. Tidigare forskning har visat att det är svårt att avgöra när tvång anses tillämpligt vid barnavårdsutredningar och kritik har riktats mot att socialsekreterare å ena sidan ingriper för snabbt, å andra sidan agerar för sent. Därför är vi intresserade av att undersöka vilka faktorer i ett barnavårdsärende som gör att socialsekreterare ingriper respektive avvaktar i ärenden som ligger och väger att bli föremål för LVU.

Vi avser genomföra individuella intervjuer med socialsekreterare som i sin yrkesutövning har erfarenheter av barnavårdsärenden de har ansett svårbedömda, det vill säga befunnit sig i gränslandet mellan frivillighet och tvång. Vi hoppas därför att socialsekreterarna som deltar kan lyfta personliga exempel från sitt arbete. Intervjuerna beräknas att ta 45-60 min och kommer med godkännande av dig som socialsekreterare att spelas in för att inte riskera att gå miste om värdefull information. Intervjuerna sker på en tid och plats som passar dig, helst så snart som möjligt, under perioden 5 april - 22 april.

Deltagandet i studien är frivilligt och kan avbrytas när som helst under studiens gång. Intervjuerna kommer att behandlas konfidentiellt, därför kommer deltagare och arbetsplats att avidentifieras. Ingen annan än vi och vår handledare kommer att ha åtkomst till intervjuerna och efter att studien har avslutats kommer det insamlade materialet att förstöras. Möjlighet att ta del av studiens resultat kommer att erbjudas efter dess färdigställande.

Vi hoppas att du kan tänka dig att ställa upp på en intervju då din kunskap och erfarenhet kan bidra med värdefull information och hjälpa oss att genomföra vår studie. Vi kommer att höra av oss till dig inom några dagar, men du får mer än gärna kontakta oss innan dess om du är intresserad av att medverka i studien. Tveka inte heller att höra av dig om du har några frågor eller funderingar.

Vi ser fram emot vidare kontakt, tack på förhand!

Med vänliga hälsningar,
Sandra Lindquist & Camilla Mörk

Kontaktuppgifter

Sandra Lindquist - mailadress - telefonnummer

Camilla Mörk - mailadress - telefonnummer

Handledare Karin Kullberg - mailadress

Bilaga 2.

Intervjuguide

INLEDNING

- Kortfattad presentation av oss själva.
- Presentation av studien och dess syfte. Inte fokusera på de ärenden där allvarlighetsgraden har legat i gränsfallet för att ta till tvång.
- Info om intervjun, tidsåtgång, inhämta samtycke om att utföra och spela in intervjun. Anonymt + frivilligt deltagande och materialet kommer att förstöras efteråt. Rätt att avstå att svara på frågor hen tycker känns obekväma.
- Frågor hittills?

BAKGRUND

- Hur länge har du varit socionom?
- Hur länge har du arbetat på denna arbetsplats med barnavårdsutredningar?
- Är ditt arbete inriktat mot barn eller ungdomar? Vilken åldersindelning?
- Hur upplever du att det är att arbeta med barnavårdsutredningar?

RISK- OCH SKYDDSAKTORER UTIFRÅN

SOCIALSEKRETERARNAS ERFARENHETER

- Vilken typ av ärenden anser du vara de mest svårbedömda där du känner en stor oro för barnet/den unge?
- Hur ser du på förhållandet mellan frivillighet och tvång när det gäller barnavårdsutredningar?
- Berätta om ett ärende som varit svårt att bedöma där det inte fungerat på frivillig väg och där du har varit osäker på om det är nog allvarligt att ta till tvång?
Följdfrågor som: Miljö- eller beteendefall? Vad gjorde det svårt att bedöma? Hur tänkte/resonerade du? Anser du att barnets behov blev tillgodosedda?
- Vad hos barnet och/eller familjen gjorde att du kunde avvakta med att ingripa (med tvång) i dessa ärenden eller kände dig tvungen att ingripa?
Följdfrågor som: Vilka fördelar respektive nackdelar med att ingripa/inte ingripa? T.ex tidigare kännedom, hur påverkar det? Upplevelse av jojo-effekt i dessa ärenden?

- Hade du gjort något annorlunda om du kunde vrida klockan tillbaka? Varför tror du att du handlade så som du gjorde?
- Betydelse av ditt agerande i relation till samarbetet med barnet och/eller familjen?
- Vilka faktorer tryckte du på i ärendet för att få igenom ett eventuellt LVU i förvaltningsrätten? Vilka faktorer hos barnet och/eller familjen anser du viktigast för ditt agerande? Skillnader om det är utifrån miljö eller beteende?

SOCIALSEKRETERARES DUBBLA ROLL

- Hur anser du att dina bedömningar i dessa ärenden påverkas av omgivningens krav? Ange exempel på vad omgivningen kan vara.
- Hur förhåller du dig till att du arbetar både med kontroll genom myndighetsutövning (makt) och samtidigt ska arbeta stödjande för barnet? Dubbel roll?
- Hur hanterar du de olika förväntningar som kan finnas inom en och samma familj?
- Hur påverkas dina bedömningar när du ställs inför att föräldrarna och/eller barn inte alls håller med dina resonemang?
- Anser du att du har möjlighet att själv tolka de rådande lagar som du arbetar med? På vilket sätt?
- Är det för lätt eller för svårt att tvångsomhänderta barn i Sverige idag? Motivera. Vad tror du att det beror på?

SOCIALSEKRETERARES KUNSKAPSBAS – VAD ÄR DET SOM GÖR ATT DU TÄNKER SÅ HÄR?

- Till vem vänder du dig i första hand på arbetsplatsen när du känner stor oro för barnet/den unge?
- Var inhämtar du kunskap för att veta hur du ska hantera dessa ärenden?
- Finns riktlinjer kring liknande ärenden på din arbetsplats? Finns det någon checklista att utgå ifrån när det gäller risk- och skyddsfaktorer?
- Vilka aspekter är styrande/avgörande i ditt agerande? (*ange exempel som barnets bästa, tidigare forskning, normer och värderingar, personliga erfarenheter, lagstiftning, samhällets diskurser, psykiatriska diagnoser (ADHD etc), nyheter, förändringar över tid/trender*)

AVSLUTNING

- Är det något mer du vill fråga om och/eller tillägga?
- Är det okej att vi kontaktar dig för eventuellt kompletterande frågor?
- Om du är intresserad av att ta del av studiens resultat kan vi skicka den till dig.
- Tack för din tid!